

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Fenomén Božích Vnuků – Důsledky Rigidní Náboženské Výchovy

God's Grandchildren – the Impacts of Rigid Christian Upbringing

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Ph.D.

Autor:

Lucie Suchánková

Praha 2023

Poděkování

V první řadě chci poděkovat vedoucímu své práce, doc. PhDr. Zdeňku Vojtíškovi, PhD., za jeho laskavé vedení, trpělivost a odborné rady. Dále děkuji všem svým respondentům za jejich ochotu a otevřenost, svým nejbližším za psychickou podporu a Mgr. Monice Štefkové, PhD. za korekturu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Fenomén Božích Vnuků – Důsledky Rigidní Náboženské Výchovy“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Lucie Suchánková

Anotace

Předkládaná bakalářská práce "Fenomén Božích Vnuků – Důsledky Rigidní Náboženské Výchovy" si klade za cíl popsat tzv. fenomén „božích vnuků“. Nejprve jsou charakterizovány termíny spiritualita a religiozita, se kterými práce nakládá, a poté pojem „boží vnuci“ a jemu příbuzné jevy. Další kapitola se zabývá výchovou „božích vnuků“ a opírá se při tom primárně o publikace hlavních představitelů tohoto fenoménu, Tilmana Mosera a Harryho Lindströma. V následující kapitole jsou vymezeny problémy „božích vnuků“. Nakonec bude věnován prostor podobám zdravé a nezdravé religiozity a vývojovým stupňům víry.

Klíčová slova

Boží vnuci, rigidní náboženská výchova, religious trauma, Lindström, Moser.

Annotation

Presented bachelor thesis "God's Grandchildren – The Impact of Strict Christian Upbringing" aims to describe the so-called phenomenon of "God's Grandchildren". First, there are characterised the terms spirituality and religiosity, which are used in the thesis, then the concept of "God's grandchildren" and related phenomena. The next chapter discusses the upbringing of "God's grandchildren", relying primarily on the publications of the main figures, Tilman Moser and Harry Lindström. The following chapter defines the problems of "God's grandchildren". Finally, the thesis presents information about the forms of healthy and unhealthy religiosity and the developmental stages of faith.

Keywords

God's grandchildren, rigid Christian upbringing, Religious trauma, Lindström, Moser.

Obsah

Obsah	5
Seznam zkratk	7
1. Úvod.....	7
2. Metoda práce.....	8
2.1 Spiritualita.....	9
2.2 Religiozita	10
2.3 Metoda práce s kazuistikami.....	11
3. Pojem „boží vnuci“ a příbuzné pojmy	13
3.1 Vývoj „božích vnuků“ dle Lindströma	14
3.2 Tilmann Moser – Otrava Bohem.....	15
3.3 Pojem <i>Religious trauma</i>	17
4. Výchova „božích vnuků“	20
4.1 Obecně o výchově „božích vnuků“	20
4.2 Výchova „božích vnuků“ podle Mosera	21
4.3 Výchova „božích vnuků“ podle Lindströma.....	22
5. Problémy „božích vnuků“ v dospělosti	25
5.1 Falešný obraz Boha	25
5.1.1 Trestající Bůh-Soudce, „Policajt“	27
5.1.2 Bůh-Účetní a Bůh zákona	29
5.1.3 Přetěžující Bůh výkonu.....	29
5.2 Potíže se svědomím a chorobné pocity viny	31
5.3 Eklesiogenní neuróza	36
5.4 Deprese.....	37

5.5	Potíže s přijetím vlastní sexuality	37
6.	Kritéria zdravé a nezdravé religiozity.....	41
6.1	Zdravá religiozita	41
6.2	Nezdravá religiozita	42
6.3	Vývojové stupně víry podle Jamese Fowlera.....	43
7.	Závěr	46
	Seznam použité literatury	48

Seznam zkratk

RT	Religious trauma
KTC	Křesťanské terapeutické centrum

1. Úvod

Cílem této práce je popsat fenomén „božích vnuků“ související s rigidní náboženskou výchovou.

Považuji za velmi důležité zdůraznit, že záměrem této práce není poškodit či kritizovat křesťanství ani Boha, ale popsat určitý fenomén. Dále je to snaha zodpovědět následující otázky; jestliže (a o tom bytostně nepochybuji) je hlavním pilířem křesťanství láska, jak je možné, že někomu způsobuje strach z Boha takovou tíhu na duši, až na onu boží lásku „zapomene“? Jakými dalšími způsoby se tento strach projevuje? Existují některé aspekty ve výchově, které mohly přispět k rozvoji tohoto strachu – a pokud ano, tak jaké?

Mé vlastní úvahy nad výše zmíněnými otázkami byly hlavním důvodem, proč jsem se rozhodla psát právě o tomto tématu. Věřím, že je to téma, které si zaslouží být více probádáno, a že je třeba upozornit na to, že některé aspekty, jež je možné nazvat nezdravou spiritualitou či nezdravou náboženskou výchovou, mohou přispět k vyvolání přílišného strachu z Boha a způsobit tak jedinci silné osobní trápení.

Ačkoliv pocházím z rodiny, kterou si troufám označit za ateistickou, sama jsem věřící a přijmout obraz Boha, kterého bych se nemusela pouze bát, pro mě nebylo snadné. Říkala jsem si – má mě Bůh rád, i když nechodím do kostela? Půjdu kvůli tomu do pekla? Až přednášky a publikace pana doc. Zdeňka Vojtíška, vedoucího mé práce, mi pomohly naučit se Boha vnímat jako někoho, jehož milosrdenství mnohonásobně převyšuje moje chyby a nedostatky.

Hlavním bodem zájmu této práce je tedy skutečnost, že některý lidem, pocházejícím z náboženských rodin, utkvěl v mysli obraz Boha, který je sice laskavý a milosrdný, ale zároveň vzbuzuje takovou hrůzu, jež veškerou (boží) lásku přesahuje.

2. Metoda práce

Předkládaná bakalářská práce se týká oblasti psychologie náboženství. Pro popsání fenoménu „božích vnuků“ jsem se v první řadě rozhodla konzultovat zahraniční sekundární literaturu. Pokud je mi známo, neexistuje česká publikace, která by se tímto fenoménem zabývala konkrétněji a systematictěji, a považuji proto za zásadní představit českým čtenářům alespoň ve zkratce přední badatele v oboru a dosavadní poznatky.

První zmínka o fenoménu, který je pro tuto práci klíčový, tedy o fenoménu „božích vnuků“, se poprvé objevila ve studii Harryho Lindströma "*Guds barnbarn – problembarn*" (Boží vnuci – problémové děti, 1958).¹ Jelikož tato kniha nebyla přeložena do českého jazyka, byla v práci použita pouze okrajově. Další publikaci jsem měla k dispozici v německém jazyce, jednalo se o knihu Tilmanna Mosera, *Gottesvergiftung* (Otrava Bohem, 1976).² Dále se tímto tématem zabýval Karl Frielingsdorf ve své knize *Falešné představy o Bohu* (1995 [1992]),³ kniha, jak již název napovídá, rozpracovala falešné představy Boha.

Druhotně jsem se ve své bakalářské práci opírala o české publikace, které se zabývaly příbuznými tématy. Z těch mohu jmenovat například Pavla Říčana v *Psychologii náboženství a spirituality* (2007),⁴ Maxe Kašparů v knize *Základy pastorální psychologie pro zpovědníky* (2002),⁵ Kateřinu Lachmanovou ve své publikaci *Karikatury Boha* (2014)⁶ a Zdeňka Vojtíška, Pavla Duška a Jiřího Motla v knize *Spiritualita v pomáhajících profesích* (2012).⁷

V poslední řadě jsem ve své studii pracovala s kazuistikami, které jsem si opatřila svépomocí. Považuji za zásadní vymanit se v tomto ohledu pouze z teoretické roviny a

---

¹ HOLM LINDSTRÖM, *Guds barnbarn – problembarn*, Stockholm: Gumesson 1958.

² TILMAN MOSER, *Gottesvergiftung*, Frankfurt nad Mohanem: Suhrkamp 1976.

³ KARL FRIELINGSDORF, *Falešné představy o Bohu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1995.

⁴ PAVEL ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, Praha: Portál 2007.

⁵ MAX J. KAŠPARŮ, *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, Brno: Cesta 2002.

⁶ KATEŘINA LACHMANOVÁ, *Karikatury Boha*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2014.

⁷ ZDENĚK VOJTÍŠEK, PAVEL DUŠEK a JIŘÍ MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, Praha: Portál 2012.

ukázat fenomén i na rovině praktické, tedy na příbězích skutečných lidí, jež zde ovšem kvůli intimnímu charakteru věci a ochraně soukromí uvádím pod falešnými jmény.

Chtěla bych také doplnit, že v práci bude užíván termín „boží vnuk“ či „boží vnuci“, tedy pouze v mužském rodě. Bude tak činěno v zájmu zjednodušení textu, nikoliv z důvodu genderové diskriminace.

V mužském rodě v této práci hovořím i o Bohu – i zde se jedná o snahu vyhnout se lingvistickým komplikacím – zkoumat či obhajovat pohlaví Boha není cílem této práce.

Ačkoliv tato práce pojednává o křesťanství, fenomén „božích vnuků“ se může týkat i jiných náboženství, např. Islámu.⁸

Nakonec, jelikož práce svým zaměřením spadá do oblasti psychologie náboženství a hojně pracuje s pojmy „spiritualita“ a „religiozita“, níže definuji, jak dané termíny vnímám a jak na ně bude v kontextu této práce nahlíženo.

2.1 Spiritualita

Ačkoliv pojmy religiozita a spiritualita mají odlišný význam, jsou zároveň úzce propojené, a sice v tom smyslu, že religiozitu lze chápat jako druh spirituality.⁹ Z toho důvodu považuji za nutné nejprve vymežit pojem spiritualita.

Slovo spiritualita pochází z latinského slova *spiritus*, což v překladu znamená *duch* či *dech*. V křesťanské tradici, ze které pojem spiritualita pochází, se tedy jedná o život člověka v souladu s Duchem svatým. Od křesťanství se nicméně ve druhé polovině minulého století pojem spiritualita odklonil; dnes označuje jednak vztah jedince k tomu, co považuje za posvátné (a co nemusí souviset ani s církví, ani s křesťanstvím), jednak jistý duchovní zážitek.¹⁰

---

⁸ ZDENĚK VOJTÍŠEK, „Vrány jsou bílé: zápas o vlastní přístup k náboženství“ (online), in: Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně, Praha: Dingir 2023, cit. březen 2023, dostupné online na <https://info.dingir.cz/2023/03/vrany-jsou-bile-zapas-o-vlastni-pristup-k-nabozenstvi/>.

⁹ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 25.

¹⁰ Tamtéž, s. 10–11.

Spiritualita se tedy pohybuje na dvou vzájemně propojených a ovlivňujících se úrovních:¹¹

1. Vztah člověka s transcendentem – vyšší mocí, dimenzí přesahující lidské chápání a vědění. To pro něj může být jak Bůh, tak například hledání smyslu života.

2. Vztah člověka jak k sobě samému, tak ke druhým a k prostředí, ve kterém se pohybuje.

Spiritualita tedy ovlivňuje duchovní život člověka, způsob, jakým nahlíží na život a sám na sebe. V průběhu života, jak se mění a dozrává osobnost člověka, se spolu s ní může přirozeně měnit i jeho spiritualita, která je ovlivňována i různými životními zkušenostmi a prostředím, jímž je člověk obklopen. Jestliže jedinec vyznává nějaké náboženství, jeho spiritualitu to zásadním způsobem ovlivňuje, nicméně náboženské smýšlení pro ni zapotřebí není, protože s ním nemusí nutně souviset. Jedná se o vnitřní duchovní život člověka, který je pro něj přirozený, nehledě na to, hlásí-li se k nějakému náboženství, či nikoliv.¹²

2.2 Religiozita

Zatímco ze spirituality se stala záležitost spíše individuální a neinstitucionální, pojem religiozita má svůj základ právě v institucích. O pár odstavců výše jsem uvedla, že religiozita je druhem spirituality – konkrétně se jedná o „*tradičně a institucionálně ukotvenou spiritualitu*“.¹³

Zásadní rozdíl mezi spiritualitou a religiozitou je právě ten, že religiozita (a denní život jedince) se již váže k institucím, náboženským tradicím a naukám konkrétního náboženství. Religiozitu též můžeme nazvat náboženstvím.¹⁴

Pojem religiozita budu v této práci užívat i ve významu náboženského cítění – tedy napojení člověka na Boha, víru v něj a v jeho vůli a komunikaci člověka s ním.¹⁵

---

¹¹ KATEŘINA IVANOVÁ, LENKA ŠIRUDOVÁ a JANA KUTNOHORSKÁ, *Multikulturní ošetřovatelství I*, Praha: Grada 2005, s. 205.

¹² IVANOVÁ, ŠIRUDOVÁ a KUTNOHORSKÁ, *Multikulturní ošetřovatelství I*, s. 204.

¹³ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 25.

¹⁴ IVANOVÁ, ŠIRUDOVÁ a KUTNOHORSKÁ, *Multikulturní ošetřovatelství I*, s. 205.

¹⁵ RUDOLF KOHOUTEK, *Základy psychologie osobnosti*, Brno: CERM 2000. s. 37.

V současné době již spiritualita nemusí být spojována s křesťanstvím, ačkoliv z něj vychází. Tato práce se však věnuje křesťanskému způsobu myšlení a křesťanské tradici, proto budu dále užívat pojem religiozita, ačkoliv jsou oba tyto pojmy vzájemně propojené.

2.3 Metoda práce s kazuistikami

Tato práce se skládá z teoretické části proložené kazuistikami, které slouží jako ukázky konkrétní problematiky. Mým prvotním úmyslem bylo zahrnout do práce i samostatnou empirickou část. Jednalo by se o metodu kvalitativního výzkumu, konkrétně případovou studii, též nazývanou jako kazuistiku, příp. *case study*. Tato metoda se mi jevila jako nejvhodnější z toho důvodu, že fenomén, kterým se práce zabývá, je velice specifický a na konkrétních příkladech je možné jej lépe pochopit, případně mu co nejvíce porozumět.

Celkem jsem kontaktovala 9 respondentů¹⁶ a uskutečnila 5 rozhovorů, z nichž jsem 3 kazuistiky posoudila jako vhodné pro tuto práci, jelikož vymezení „božích vnuků“ je poměrně úzké. U některých kazuistik původ potíží jedince nepramenil v rigidní náboženské výchově, jiné pojednávaly o lidech, kteří sice podobnou výchovou prošli, ale nezanechalo to na nich žádné následky, a ty zbylé obsahovaly příliš málo informací. Z toho důvodu jsem se nakonec rozhodla místo teoretické a empirické části jen pro tu teoretickou, do jejíhož textu jsou průběžně zařazovány stručné části kazuistik.

V průběhu měsíců září 2022 – leden 2023 jsem vedla několik rozhovorů s odborníky z oblasti psychoterapie a náboženství za účelem získání kazuistik a s konkrétním respondentem, který vykazoval znaky fenoménu „božích vnuků“.

Na tři respondenty (psychoterapeut, kazatel a respondent vykazující znaky fenoménu) jsem dostala kontakt od vedoucího své práce, doc. Zdeňka Vojtíška. Dále jsem hovořila s kazatelem, kterého jsem oslovila sama, a přes e-mail jsem komunikovala s jedním respondentem z USA. Jednalo se o amerického psychoterapeuta zabývajícího se náboženským traumatem,¹⁷ který mi poslal svou dosud nevydanou publikaci týkající se této problematiky, kde se sám věnoval několika kazuistikám, jež mi tímto způsobem dal k dispozici. Pro přílišné kulturní rozdíly ve vnímání náboženství jsem se však rozhodla je do této práce nezařadit.

---

¹⁶ KTC pro zjednodušení počítám jako jednoho respondenta.

¹⁷ Pojem „náboženské trauma“ je blíže definován v kapitole *Religious trauma*.

Také jsem přes e-mail požádala o rozhovor dva kazatele, ale v důsledku úzkého vymezení zkoumané oblasti mi sdělili, že by mi neměli co říci a rozhovor se tak neuskutečnil.

Nejrozsáhlejší kazuistiku jsem získala přímo od respondenta, který vykazoval znaky tohoto fenoménu. V ostatních případech byl však sběr dat, i přes velikou ochotu a otevřenost odborníků, problematičtější, jelikož jsem nemohla mluvit přímo s postiženou osobou, a neměla jsem tak možnost získat podrobné informace o dětství, způsobu výchovy v rodině, osobnímu vnímání Boha apod.

Dále jsem se sešla s terapeuty z Křesťanského terapeutického centra v Praze, kterým jsem pohovořila o tom, jak vnímám fenomén „božích vnuků“, a zeptala se, zda s touto problematikou mají zkušenosti ze své praxe. Bylo mi řečeno, že z různých důvodů nedokáží říct, jestli se s tímto fenoménem setkali. Opět se jednalo zjm. o nedostatek informací z některého pole zkoumání.

S každým respondentem, se kterým jsem hovořila osobně, jsem se sešla pouze jednou. Když jsem je uvedla do tématu, před rozhovorem jako takovým jsem se zeptala, zda si můžu rozhovor zaznamenat na diktafon z důvodu jeho pozdějšího poslechu a přepisu, s čímž ani jeden z respondentů neměl problém. Pro zachování stoprocentní anonymity jsem ve své práci změnila všechna křestní jména a lokace. Následně jsem respondenty stručně obeznámila s tématem své bakalářské práce a vysvětlila jim, jak metaforu Božích vnuků vnímám a na co se především budu chtít zaměřit. Poté jsem vysvětlila, že rozhovory bych chtěla použít ve formě kazuistik. Následně jsem se každého zeptala, zda jim můj popis přijde povědomý a zda mají s tímto tématem zkušenosti. Nechala jsem je volně mluvit o všem, co pro ně bylo důležité či co mi chtěli říct. Dotaz jsem pokládala v případě, že jsem chtěla, aby určitý aspekt byl rozveden více do hloubky. Vzhledem k tomu, že respondenti (kromě jednoho) nehovořili sami za sebe, bylo však množství informací přirozeně omezené.

3. Pojem „boží vnuci“ a příbuzné pojmy

Tato kapitola pojednává o tom, co znamená výraz „boží vnuk“, a také o tom, jak jej vnímali a popsali první badatelé, kteří se jím zabývali, Harry Lindström a Tilmann Moser. Dále bude věnována pozornost pojmu, který je s fenoménem „božích vnuků“ velmi propojen, a sice pojem *Religious trauma*.

Pod výrazem „boží vnuk“ se skrývá označení pro člověka, který pochází ze silně nábožensky orientovaného prostředí s autoritativním způsobem výchovy a který byl rodiči veden k naprosté pobožnosti a poslušnosti, což mu již od dětství způsobovalo problémy ve vztahu k sobě samému, ke druhým lidem i k Bohu.¹⁸

V psychologii náboženství se tento pojem poprvé objevil v padesátých letech minulého století a zavedl jej švédský teolog Harry Lindström ve své studii „*Guds barnbarn – problembarn*“ (Boží vnuci – problémové děti, 1957), která se zabývá právě problematičtějšími aspekty rigidní náboženské výchovy.¹⁹

Lindström v ní zkoumal životy dětí, které nazval „božími vnuky“ – zabýval se prostředím, v němž byly vychovávány, a stanovil společné znaky problémů, s nimiž se musely vypořádat – buď již v průběhu dětství, nebo až v dospělém věku.²⁰

Na tyto děti byly rodiči kladeny přehnané nároky a vyrůstaly v atmosféře plné strachu z Boha, z božího hněvu a trestu, a zároveň strachu z rodičů. Obě tyto autority, jak boží, tak rodičovská, byly přísné a nezpochybnitelné – ovšem ta boží byla navíc přítomna všude a nebylo jí úniku. O případných pochybnostech v náboženské oblasti se v těchto rodinách nehovořilo, stejně tak byla tabuizována témata týkající se sexuální oblasti, zejména vlastní sexuality, která byla spojována s hříchem.²¹

Právě pod záštitou Boha probíhaly veškeré tresty a božím jménem byly odůvodňovány i argumenty ve prospěch vychovatelské pozice rodičů. Případné neuposlechnutí či „zlobení“ dětí bylo tedy něco, co mrzelo nejen rodiče, ale i samotného

---

¹⁸ NILS G. HOLM, *Úvod do psychologie náboženství*, Praha: Portál 1998, s. 136.

¹⁹ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 135.

²⁰ Tamtéž.

²¹ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 129.

Boha – a naopak, uposlechnutí rodičů a vzorné chování dětí bylo něco, čím jej mohly potěšit.²²

Dítě se tak v těchto případech ocitá nejen proti rodičovské autoritě, ale i proti té boží a proti samotné náboženské tradici v rodině – tyto tři aspekty tvoří seskupení, proti němuž je pro dítě téměř nemožné vzdorovat a které ovlivňuje jeho vztah s Bohem. Vzdor je pro tyto jedince těžký i v následném dospělém životě, který je provázen rodičovským vlivem, z něhož je velmi náročné se vymanit.²³

Pojmenování „boží vnuk“ tak vychází z předpokladu, že vztah dané osoby s Bohem není přímý – jako například ve vztahu otce a syna –, nýbrž zprostředkovaný třetí osobou, nejčastěji právě rodiči, kteří se při výchově staví na pomezí vztahu mezi dětmi a Bohem.²⁴ V žádném případě nenaznačuje to, že by pro Boha nějaký člověk nebyl jeho „syn“ či „dcera“, ale poukazuje na fakt, že jistý druh náboženské výchovy může vést k tomu, že daný jedinec tak sám sebe nemusí vnímat, neboť jeho vztah k Bohu je takto nepřímý.

Do českého jazyka se tento termín dostal na konci minulého století díky Pavlu Říčanovi, při jeho překladu knihy od Nilse G. Holma – *Úvod do psychologie náboženství* (1998).

3.1 Vývoj „božích vnuků“ dle Lindströma

Z výše zmiňované Lindströmovy studie lze vypožorovat, že život jedinců, jež můžeme označit za „boží vnuky“, se vyvíjel zpravidla trojím způsobem:²⁵

1. Příklon k ateismu

Lidé z první skupiny začali ve snaze distancovat se od úzkosti, obav a strachu, ve kterém vyrostli, popírat vše, k čemu byli v dětství vedeni. Na víru a křesťanství často pohlíželi se silnou averzí, až nenávistí, a stejně tak postupně cítili hněv a nenávist i k Bohu.

---

²² VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 135.

²³ ZDENĚK VOJTÍŠEK, „Opustit víru, opustit společenství.“ (online), in: Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně, Praha: Dingir 2007, s. 83, dostupné online na <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir307.pdf>.

²⁴ HOLM, *Úvod do psychologie náboženství*, s. 136.

²⁵ Tamtéž, s. 138–139.

Vnitřní trápení Božích vnuků je tak silné, že odklon od víry pro ně může, kromě zmíněné úlevy, představovat jistou formu osvobození.²⁶ Tento příklad lze vidět v knize *Otrava Bohem* (1976) od Tilmanna Mosera.

2. Setrvání v provinilé zbožnosti

Do druhé skupiny řadíme ty, jež se od rodičovského vlivu nedokázali nijak odklonit, a po zbytek života setrvali v tom typu náboženského života, ve kterém byli vychováni. Následkem toho se jim nepodařilo zbavit se potíží, které je od dětství provázely, a i nadále bojovali s neustálými a neopodstatněnými pocity viny a úzkosti. I jejich vztah k Bohu zůstal plný strachu a nejistoty a stále zápasili s vnitřním přesvědčením, že pro Boha nejsou dostatečně dobří.

3. Identifikace s přesvědčením rodičů

Účastníci z této skupiny žili i nadále v tom způsobu náboženského života, ke kterému byli vedeni, což však neznamená, že by se zbavili nábožensky motivovaných úzkostí. Spíše se snažili najít způsob, jak je překrýt, něco, za čím je mohli schovat. Není výjimkou, že se dokonce přiklonili k pastorálnímu povolání, ačkoliv hrůza z boží autority byla něco, s čím se sami v sobě nevyrovnali.

Skupině farářů, kteří si ještě z dětství nesou pokřivenou představu Boha, věnoval celou publikaci s názvem *Falešné představy o Bohu* (1995)²⁷ německý psycholog Karl Frielingsdorf. Tématu falešných obrazů Boha se budu detailněji věnovat v kapitole 4.1.

3.2 Tilmann Moser – Otrava Bohem

Na problematické aspekty příliš rigidního výkladu religiozity upozornil o téměř dvě desetiletí později německý psychoanalytik Tilmann Moser ve své knize *Otrava Bohem* (1976) (v originálním znění *Gottesvergiftung*). I přes autorovu znalost a odbornou kvalifikaci v oblasti psychoanalýzy se nejedná o knihu odbornou, nýbrž o otevřený dopis Bohu a autentickou zpověď někoho, koho bychom mohli zařadit do skupiny „božích vnuků“.²⁸ Český psychiatr a kněz římskokatolické církve Max Kašparů tuto publikaci

---

²⁶ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 139.

²⁷ FRIELINGSDORF, *Falešné představy o Bohu*.

²⁸ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 137.

nazývá „náboženskou psychoanalýzou“,²⁹ kde právě „otrava Bohem způsobena vychovatelským zneužíváním Boha“³⁰ figuruje jako hlavní diagnóza, kterou si autor na základě svých životních zkušeností a odborných vědomostí z již zmíněné psychoanalytické terapie sám stanovil.

Moser se narodil do rodiny evangelického pastora a jeho výchova byla silně nábožensky a autoritativně vedena. Jejím hlavním znakem (a původem autorových obtíží) však bylo zneužívání Boha jeho rodiči ve výchově.³¹

Právě Bohu (tak, jak ho vnímal Moser) je celá kniha adresovaná. Autor v ní nejprve popisuje způsob, jakým sám vnímal Boha – již od útlého dětství to pro něj byla velice důležitá osobnost, o jejíž existenci nepochyboval a která pro něj, spolu s figurami rodičů, představovala jednu z nejdůležitějších postav jeho dosavadního života.³² Následně ho popisuje a nazývá jako „nevléčitelnou nemoc“,³³ „boží nemoc“ předávanou v rodině z generace na generaci,³⁴ „těžce léčitelnou nemoc“³⁵ či „nemoc ze závislosti na božím milosrdenství“.³⁶

Popisuje jeho všudypřítomnost: „(...) *Víš, co nejhoršího mi o Tobě řekli? (...) Všechno slyšíš, všechno vidíš a dokážeš přečíst i moje nejtajnější myšlenky,*“³⁷ která pro něj byla ponižující a tíživá a před níž nebylo úniku; mluví ovšem i o tíži, kterou jako dítě vnímal ze zodpovědnosti za Boží emoce, až blaho, v závislosti na svém chování: „(...) *Tvé blaho záviselo neustále na mě, Ty zranitelná, citlivá osobo, které hrozilo upadnutí do deprese, nevyčistím-li si zuby.*“³⁸ Zmiňuje také několik dalších vět, které od rodičů pravidelně slýchal

---

²⁹ KAŠPARŮ, *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, s. 46.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² MOSER, *Gottesvergiftung*, s. 9.

³³ Tamtéž, s. 10.

³⁴ Tamtéž, s. 11.

³⁵ Tamtéž, s. 15.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž, s. 13.

³⁸ Tamtéž, s. 14.

a kvůli nimž neustále setrval ve strachu z Boha, např.: „*Měli bychom milovat Boha a bát se ho,*“³⁹ či: „*Co na to řekne dobrý Pán?*“.⁴⁰

Moser ve svém díle hovoří k takovému Bohu, kterého mu představila a vtiskla do mysli jeho primární náboženská skupina – jak rodiče, tak lidé ze sboru a učitelé. Jeho vlastní náboženská výchova mu v hlavě vytvořila konkrétní představy o Bohu, jedná se tedy o tzv. obraz (podobu, představu...) Boha, který tyto představy a zkušenosti z dětství utváří a ke kterému Moser hovoří.⁴¹

3.3 Pojem *Religious trauma*

S fenoménem „božích vnuků“ se úzce pojí termín *Religious trauma* (RT) – v doslovném překladu *trauma z náboženství*. Jelikož v české odborné literatuře tento pojem užíván není, budu se při psaní práce držet jeho původního znění v anglickém jazyce.

RT je třeba odlišit od pojmu *Religious trauma syndrome*, tedy *Syndromu náboženského traumatu*, který se vztahuje na psychické problémy již bývalých křesťanů poté, co opustili církve a odklonili se od své původní víry. RT se soustředí nikoliv na potíže po opuštění společenství, ale na negativní pocity vyvolané výchovou a dlouhodobém setráváním v toxickém náboženském prostředí – ačkoliv poznamenání jedinci se od něj v dospělosti také velice často odkloní.⁴² Odklon od náboženského života jsme mohli zpozorovat i u jedné ze skupin „božích vnuků“ z Lindströmovy studie v první podkapitole.

Americká psychoterapeutka Alison Stoneová definuje RT jako „*všeprostupující psychickou újmu pocházející z náboženských poselství, hodnot a postojů*“.⁴³ Tato újma často vede k „*depresivní a úzkostné symptomatice a potížím s navazováním vztahů*“.⁴⁴

---

³⁹ Tamtéž, s. 15.

⁴⁰ Tamtéž, s. 17.

⁴¹ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 135.

⁴² STONE, ALISON, „*Thou Shalt Not: Treating Religious Trauma and Spiritual Harm With Combined Therapy*“ (online) in Eastern Group Psychotherapy Society, 2013, cit. únor 2014, dostupné online na <http://www.sakkyndig.com/psychologi/artvit/stone2013.pdf>, s. 324.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

Tento specifický druh traumatu se týká především osob, které jsou narozené a vychováváné v dogmatickém náboženském prostředí, jež může negativně ovlivňovat duševní zdraví svým systémem hodnot a naukou, jíž je daný jedinec vystavován již od útlého věku, kdy se formuje jeho osobnost.⁴⁵

Potencionálně škodlivá je nauka, která je nadměrně založena na hodnocení a dělení lidských i myšlenek a pocitů na ty, které jsou v náboženském smyslu čisté a přijatelné (láska, empatie, poslušnost), a na ty, od nichž je třeba se zcela distancovat, neb jsou vnímány jako špatné, hříšné a vedoucí k odsouzení (žárlivost, hněv, smutek).⁴⁶

To, co může vést k rozvoji RT, však není učení toho, že máme být vůči druhým přátelští a laskaví, ale příliš rigidní vnímání lidské povahy a její dělení na „dobrou a špatnou“. Pokud od lidské osobnosti neoddělujeme její myšlenky ve smyslu oddělení hříchu od hříšníka, tak v dítěti může být vybudováno tzv. černo-bílé vnímání sama sebe a okolního světa – *když cítím závist, jsem hříšný člověk a půjdu do pekla*. To, společně s užíváním zastrašování a vyhrožování jakožto prostředku víry, může vyvolávat pocity viny, strachu a hrůzy z božího trestu a zavržení i z Boha samotného.⁴⁷

RT se pak projevuje celou škálou duševním poruch (zjm. úzkostné a depresivní poruchy, chronické pocity viny), obtížemi v navazování mezilidských vztahů a negativním vnímáním sebe sama. Zahrnuje také některé znaky typické pro post-traumatickou stresovou poruchu, jako je například snaha vyhýbat se podmětům, událostem a situacím, které trauma zapříčinily, a silné pocity úzkosti v případě, že jim je daná osoba vystavena.⁴⁸ Jisté formy vyhýbavého chování jsme si mohli všimnout v kapitole 2.1 *Vývoj „božích vnuků“ dle Lindströma*, kde se část respondentů z Lindströmovy studie v dospělosti od křesťanství zcela odklonila.

Mezi pojmy Religious trauma a „božími vnuky“ je mnoho podobností, které by naznačovaly, že se jedná o obdobu „božích vnuků“ z amerického prostředí – avšak RT se zabývá náboženskou naukou předávanou dítěti širokým okruhem osob, kdežto pro „boží

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 324–325.

⁴⁶ Tamtéž, s. 325.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž, s. 325–326.

vnuky“ je důležité primárně narušení vztahu s Bohem při rodinné výchově. Nicméně lze upozorovat mnoho symptomů totožných pro RT i fenomén „božích vnuků“.

4. Výchova „božích vnuků“

Tato kapitola se zaměří na způsob, jakým bývají „boží vnuci“ vychovááni. Nejprve se bude opírat o sekundární publikace a poté bude rozdělena na chápání výchovy „božích vnuků“ autory jediných samostatných publikací upozorňující na zkoumaný fenomén – Harryho Lindströma a Tilmana Mosera.

4.1 Obecně o výchově „božích vnuků“

Pro výchovu „božích vnuků“ je kromě tvrdosti při výchově typické také množství příkazů a zákazů, kterými se rodiče snaží o dobrou kázeň i zbožnost dětí. Život potomků je řízen nábožensky a vše, co svádí k hříchu, je nežádoucí – setkává se zde přísnost s religiozitou.⁴⁹ Kromě vedení k naprosté pobožnosti je charakteristické, že rodiče od dětí vyžadují stoprocentní poslušnost.⁵⁰

V této výchově bývá vlivem výše zmíněných okolností láska vnímána jako podmíněčná, což si pak dítě, a posléze i dospělý, přenesse do svého vztahu s Bohem, například ve formě strachu z božího zavrnutí či z neodpuštění chyb a prohřešků.⁵¹

Hlavní charakteristikou osob, které v této práci nazývám „božími vnuky“, je způsob, jakým se jejich rodiče staví mezi ně a Boha.⁵²

V tomto případě „*rodiče zajišťují svoji vychovatelskou pozici autoritou Boha*“.⁵³ Jeho jménem a vůlí jsou v domácnostech odůvodňovány a podporovány veškeré tresty, příkazy a zákazy, přičemž Bůh je zpravidla vždy „na straně“ rodičů.⁵⁴ Dítě tak žije a vyrůstá s pocitem, že když odmlouvá či neposlechne matku nebo otce, vzdoruje vlastně Bohu, a tak sebemenší (byť výchovně přirozený) vzdor vyvolává silný strach z božího trestu a hněvu.⁵⁵

---

⁴⁹ LINDSTRÖM, *Guds barnbarn – problembarn*, s. 26.

⁵⁰ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 129.

⁵¹ LACHMANOVÁ, *Karikatury Boha*, s. 27.

⁵² HOLM, *Úvod do psychologie náboženství*, s. 136.

⁵³ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 135.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ HOLM, *Úvod do psychologie náboženství*, s. 136.

Výraz „boží vnuk“ – jak jsem již naznačila ve druhé kapitole – tak vychází právě z předpokladu, že rodiče se při výchově staví mezi dítě a Boha, hovoří k dítěti jeho jménem a tím mu znemožňují vytvořit si k Bohu přímý vztah. Místo vazby (jak komunikační, tak vztahové) *dítě – Bůh* tak vzniká vazba *dítě – rodič – Bůh*.⁵⁶

Není výjimkou, že se rodiče snaží, aby jejich rodina působila navenek co nejlepším dojmem a aby děti dělaly celé rodině dobré jméno. O možných problémech, které v domácnosti panují, se nehovoří.⁵⁷

4.2 Výchova „božích vnuků“ podle Mosera

Moser poskytl velmi autentický popis výchovy, kterou si prošel, v publikaci *Otrava Bohem*,⁵⁸ o níž pojednává kapitola 3.2.⁵⁹

Náboženskou výchovu na základě Moserovy výpovědi lze shrnout následovně:⁶⁰

Co se týká nauky o Bohu, domácí atmosféra nebyla otevřená diskusím zpochybňujícím Boha, ty byly nepřípustné a rozptylované pomocí strachu. Bůh byl představován jako naprosto vševidoucí a všudypřítomný.

Jeho výchova tedy byla plná zastrašování a zdůrazňování lidského hříchu a provinění v kontrastu s vyzdvihováním kladných Božích vlastností jako je milosrdenství a láska – nicméně bylo zdůrazňováno, že je třeba Boha nejen milovat, ale i se ho obávat a opakovaně ho prosit o slitování. Na Mosera tak byly kladeny nesplnitelné požadavky. Kromě očekávání trestu a vštěpování pocitů provinilosti byl budován také strach z vlastní sexuality a její představování jako hříšné.

---

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž, s. 137.

⁵⁸ TILMAN, *Gottesvergiftung*.

⁵⁹ Rosemarie Köhn a Susanne Sønderbo *Otravu Bohem* definovaly jako takový způsob víry a duchovního života, který se zaměřuje na destruktivní či katastrofální aspekty víry (trest, odsouzení...), což negativně ovlivňuje život věřícího jedince, ROSEMARIE KÖHN a SUSANNE SØNDERBO, *Good God? God-poisoning and God-images*, Eugene: Wipf and Stock 2009, s. 2.

⁶⁰ Vojtíšek, „*Opustit víru, opustit společenství.*“, s. 83.

4.3 Výchova „božích vnuků“ podle Lindströma

Lindström má za to, že mírou, jakou rodiče „božích vnuků“ užívají náboženskou argumentaci a osobu Ježíše i Boha při každodenním výchovném působení a usměrňování dětí, a skutečností, že Bůh je vždy na „jejich straně“, vytvářejí silnou identifikaci mezi sebou a Bohem. Hovoří za něj, např.: „*Bůh v nebi nechce žádné zlobivé děti.*“ Dítě na něj tak přenáší jejich názory, chování a uvažování – což s sebou nese nebezpečí v případě, že jejich religiozita je patologická. Strašení Bohem a přísné rodinné prostředí může vyústit v představu Boha jako „zlého policajta“, který neodděluje hřích od hříšníka, a v případě zhřešení tak v „božích vnucích“ vyvolává pocit, že si nezasluhují boží lásku a milosrdenství. Dětem je také vkládána do hlavy představa, že jsou hříšné a že by nemusely být pro boží náruč dost dobré.⁶¹ Samotné slovo „hřích“ je podle Lindströma „*nejpalčivějším, nejděsivějším*“ výrazem užívaným při této výchově.⁶²

Kombinace přísnosti a religiozity může, kromě jiného, zjm. v citlivých dětech, způsobit nepřiměřené upnutí se na určité pasáže v Bibli či na konkrétní věty z kázání – jedná se o ty věty a pasáže, kde se zdůrazňuje lidská hříšnost, vina či odsouzení.⁶³

To vše ovlivňuje také atmosféru v domácnosti, v rodině bývá dětmi vnímána jako chladná, ponurá, vyvolávající pocity viny.⁶⁴

Na děti je také kladen nárok ohledně udržování a nesení dobré rodinné pověsti – jsou obrazem křesťanského života rodiny, musí být poslušné, zbožné a plnit striktní nároky rodičů.⁶⁵

Dalším nebezpečím, které tato výchova pro děti představuje, je negativní pohlížení na sexualitu. Jsou vedeny k tomu, aby ji potlačovaly, což jim ale způsobuje kromě úzkostí také silné pocity viny provázející objevování vlastní sexuality, masturbaci a sexuálního života.⁶⁶

---

⁶¹ LINDSTRÖM, *Guds barnbarn – problembarn*, s. 23–24.

⁶² Tamtéž, s. 49.

⁶³ Tamtéž, s. 26.

⁶⁴ Tamtéž, s. 29.

⁶⁵ Tamtéž, s. 36.

⁶⁶ Tamtéž, 49.

K demonstraci rigidní náboženské výchovy bude uvedena následující kazuistika pojednávající o 35letém Petrovi. Petr je nejmladší ze čtyř sourozenců a pochází z rodiny kazatele evangelické církve. Do svých 15 let bydlel s rodinou na faře v severních Čechách, kde jeho otec působil jako kazatel a matka se věnovala provozu a obhospodařování fary. Jeho otec ve výchově často používal náboženskou argumentaci, kterou Petr vnímal jako „*duchovní ubližování*“, jež mu předalo obraz hrozivého Boha stojícího proti němu (Petrovi) a čekajícího na každé sebemenší provinění. Svou výchovu Petr popisuje následujícími slovy:

Dětství jsem neměl moc přísný, na nějaký tresty si nevzpomínám. Měl jsem velkou zahradu, kamarády... Ale ubližovalo mi to duchovní ubližování. Hlavně to, že táta používal duchovní řeč, když mě ukázněval. Pořád byly používány verše z Bible a božská autorita. (...) Třeba jsem měl v osmi letech záchvat vzteku, táta mi říkal: „To s tebou ten zlej pěkně cloume.“ (...) Bůh byl už od dětství všude. Tatínek mi často říkal, že mě Pán Bůh za něco trestá. (...) Když jsem zlobil, vždycky říkal: „Pozor, pozor, aby tě Pán Bůh nepotrestal.“ Pamatuju si, jak strašně jsem se bál. Pokud si z dětství pamatuju intenzivní pocity strachu, není to například z bojovky na táboře, ale vždycky je to spojené s náboženstvím. Pamatuju si například, jak jsme si hráli s bratrem na dvoře, a já jsem mu při hře omylem ublížil. Táta se na mě podíval, a řekl: „Teď kvůli tobě Pán Bůh pláče.“

Všudypřítomnost Boha a zastrašování boží autoritou, o čemž hovořil pan Petr, se přímo shoduje s tím, co při své výchově zažíval Moser, který to explicitně popsal slovy: „(...) *Všechno slyšíš, všechno vidíš a dokážeš přechíst i moje nejtajnější myšlenky.*“⁶⁷ Poslední věta výše uvedené kazuistiky odpovídá zodpovědnosti za boží emoce, kterou Moser popsal slovy: „*Tvé blaho záviselo neustále na mě, Ty zranitelná, citlivá osobo, které hrozilo upadnutí do deprese, nevyčistím-li si zuby.*“⁶⁸ Shoda je zde i s Lindströmovou charakteristikou „božích vnoučat“, a sice, že rodiče hovoří za Boha za účelem usměrňování a zastrašování. Lindström uvedl jako příklad: „*Bůh v nebi nechce žádné zlobivé děti.*“

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 13.

⁶⁸ Tamtéž, s. 14.

V případě pana Petra jde o výše zmíněné věty: „*To s tebou ten zlej pěkně cloume.*“; „*Pozor, pozor, aby tě Pán Bůh nepotrestal.*“; nebo „*Ted' kvůli tobě Pán Bůh pláče.*“⁶⁹

Pan Petr dále pokračuje:

Byli jsme kazatelská rodina, všichni koukali, jak žijeme. Já jsem cejtil, že musím být vzor. Byli jsme [Petr a jeho sourozenci] takoví malí kazatelé. Byl to hroznej tlak, já jsem cejtil, že musím bejt vzor. Mluvílo se, že musíme dobře žít. Táta říkal, že když jsme Křesťani, tak to musí být vidět. Bylo to jen: „Musíš, musíš, musíš...“ [např. modlit se před každým jídlem, zúčastnit se sborových aktivit], byl jsem nesvobodnej. Můj táta byl tvrdej člověk. (...) Nebyl to pro mě jenom rodič, ale i kazatel, taková dvojí autorita. On pro mě byl ten vykladač toho Boha, a cokoliv řekl o Bohu, byla naprostá pravda. Všichni k němu vzhlíželi jako k někomu, kdo se vyzná v Bohu. (...) Stál jsem proti rodičům a za nima byl nekonečnej Bůh, proti tomu jsem nemohl vzdorovat. V pubertě jsem si chtěl zavzdorovat, ale nemohl jsem. Vnímal jsem, že kdybych se postavil proti rodičům, postavím se i proti Bohu a šel bych do zatracení. To bych hřešil. Vždycky říkali: „Cti otce svého i matku svou,“ a že poslouchat rodiče rovná se poslouchat Boha. Vzdorovat jim bylo nemyslitelný.

Již první věta odkazuje na další charakteristiku výchovy „božích vnoučat“, a sice kladení přísných norem ohledně společenského chování dětí, jelikož na nich závisí rodinná pověst.⁷⁰ Dále pan Petr popisuje dvojí autoritu svého otce (otec a kazatel) a boží autoritu podírající tu rodičovskou, což mu znemožňuje vzdor. Propojení rodičovské a boží autority spolu s náboženskou tradicí v rodině a znemožňující vzdorovat je pro „boží vnuky“ opět charakteristické.⁷¹

---

⁶⁹ LINDSTRÖM, *Guds barnbarn – problembarn*, s. 23–24.

⁷⁰ Tamtéž, s. 36.

⁷¹ Vojtíšek, „*Opustit víru, opustit společenství.*“, s. 83.

5. Problémy „božích vnuků“ v dospělosti

Nejprve považuji za nutné zdůraznit, že ne každý, kdo prošel výchovou, o které tato práce pojednává, může být zařazen do fenoménu „božích vnuků“. Osobnost a psychická stabilita každého jedince je individuální. Cílem této práce ovšem není zkoumat, jaké vnitřní a vnější faktory mohou vést k tomu, že se u nějakého jedince rozvine trauma, jež můžeme zařadit do fenoménu „božích vnuků“, tedy příčiny. Cílem této práce je popsat již plně rozvinuté náboženské trauma a přiblížit, čím se vyznačuje a jaké má společné jmenovatele.

5.1 Falešný obraz Boha

V této podkapitole se budu zabývat tím, co je tzv. falešný obraz Boha – co je pro něj charakteristické, jak k jeho vzniku dochází a jakými způsoby pak ovlivňuje život jedince. Falešné představy o Bohu jsou hlavní „příčina úzkosti a primární předmět strachu Božích vnoučat“, ⁷² čímž přispívají k rozvoji dalších obtíží dále vypsanych v následujících podkapitolách.

Obraz Boha (podobu, představu apod.) lze charakterizovat jako „soubor představ a očekávání, který byl [jedinci] vštěpován rodiči a lidmi ze sboru.“ ⁷³

Druh náboženské výchovy, kterou se v této práci zabývám – tedy silně autoritativní, s mnoha příkazy a zákazy a s příliš rigidním výkladem náboženství, s sebou nese riziko vytvoření takové podoby Boha, která bude dítěti (a posléze dospělému) v mnoha ohledech komplikovat život. ⁷⁴ Osobní představa Boha pro daného jedince má významnou roli v tom, jak vnímá i svoji víru a náboženský systém, ke kterému se hlásí či ve kterém byl vychován. Obraz Boha tedy zásadně ovlivňuje jak duchovní, tak osobní život člověka. ⁷⁵

Bůh, tak, jak ho vnímají „boží vnuci“ (tedy jejich osobní obraz Boha), bývá velice přísný a vzbuzuje silné pocity strachu a úzkosti. ⁷⁶ Německý teolog, psycholog a

---

⁷² VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 140.

⁷³ Tamtéž, s. 137.

⁷⁴ KAŠPARŮ, *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, s. 47.

⁷⁵ STONE, „*Thou Shalt Not*“, s. 329.

⁷⁶ Tamtéž, s. 46.

psychoterapeut Karl Frielingsdorf tyto představy Boha nazývá doslova „démonické“, a vidí v nich hlavní „příčinu úzkosti a primární předmět strachu Božích vnoučat“.⁷⁷

Frielingsdorf se na základě své duchovní i psychologické práce zabývá právě tím, jak je možné, že upřímně věřící lidé mluvící o Bohu jako o někom, kdo je milosrdný a milující, jsou ve svých vlastních představách o Bohu svírání strachem z něj. Jejich podvědomá představa o Bohu je totiž opačná, vidí Boha jako trestajícího a odsuzujícího, a nemohou tudíž uvěřit tomu, že boží milosrdenství se vztahuje i na ně – jejich podvědomí je přesvědčující o opaku a způsobuje jim stavy úzkostí, pocity viny aj. Démonické představy jsou tak mocné právě proto, že jsou ukryté v podvědomí. Jestliže dítě vyrůstá v náboženském prostředí, kde rodiče (či jiné významné autority) užívají tresty, dítě si je v mysli přeneso i na postavu Boha a začne se bát, že je Bůh potrestá. Démonická představa je dána právě tím, že jeden (nejčastěji právě trestající, odsuzující...) aspekt Boha převládá nad všemi ostatními a stává se velice jednostranným, přebíjejícím všechny ostatní.⁷⁸

Zajímavým faktem však je, že to, jak člověk vnímá Boha, nemusí nutně vycházet ze směru církve, ke které se hlásí. Může se stát, že člen liberální církve vnímá Boha jako daleko přísnější entitu se sklonem k trestům než člen ortodoxní církve, který ho naopak může považovat za laskavého a milujícího.⁷⁹

Podle zakladatele psychoanalýzy Sigmunda Freuda je vztah s Bohem formován především našim vztahem s rodiči, a tedy i způsobem výchovy. To, jak své rodiče daný člověk vnímá a jak se k němu chovají, pak společně s jejich vlastnostmi přenáší na Boha.⁸⁰ Představa o Bohu tedy nevzniká vědomě, nýbrž na nevědomé bázi na základě našich vztahových zkušeností s rodiči (zejména s otcem) a zkušeností s autoritami. V průběhu života se však mění a vyvíjí – tak, jako se mění a vyvíjí člověk samotný.⁸¹

Všechny podoby Boha by vypsát nešlo, jelikož svoji představu o tom, co je, a není Bůh, má každý člověk jinou, a navíc se v průběhu života mění společně s jeho zkušenostmi a hodnotami. Není nikdo, kdo by mohl říci, která z nich je „ta správná“, protože Boha ještě

---

⁷⁷ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 140.

⁷⁸ KÖHN a SØNDERBO, *Good God*, s. 16.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž, s. 329–330.

⁸¹ LACHMANOVÁ, *Karikatury Boha*, s. 10–11.

nikdo nikdy neviděl. Nejautentičtěji ho tedy poznáváme v Bibli skrze slova Ježíše Krista a ostatních lidí, kteří se s ním setkali a vypráví o něm.⁸²

Vrátíme-li se k tomu, jak Boha popisuje Bible, dostává se nám hned několika možných podob a vlastností. Na jednu stranu je Bůh nevýslovně dobrý a milosrdný, na straně druhé krutý a trestající. V obou případech se však jedná o Boží popis zcela vytržený z kontextu (Bible). Přesně takto černo-bíle, tedy bez ohledu na širší kontext, je Bůh vnímán v tzv. falešných představách.⁸³

O obrazu Boha lze hovořit jako o falešném či zkresleném právě ve chvíli, kdy je příliš jednostranný a určitá vlastnost přebíjí všechny ostatní. Dochází k němu tím, že rodiče či jiné důležité osoby v dětství dítěti předávají příliš jednostrannou religiozitu a vyzdvihují určitý aspekt Boha neúměrně ostatním – že je trestající a je třeba se ho bát.⁸⁴

Frielingsdorf tyto představy nazývá též démonickými či demonizujícími,⁸⁵ čímž poukazuje na fakt, jak velkou tíží tato představa má pro věřícího člověka, pro kterého je ďábel zástupcem zla a hříchu.

Pro upřesnění falešných obrazů Boha a jejich působení na život člověka budou uvedeny ty nejčastější, kterými se Frielingsdorf zabývá.

5.1.1 Trestající Bůh-Soudce, „Policajt“

Tento patologický obraz Boha bývá nejčastější ze všech a zároveň prolíná všechny ostatní falešné představy Boha, jelikož Bůh, který soudí a trestá, je více či méně přítomen i ve všech ostatních božích obrazech, které bychom mohli označit jako falešné či demonizující.⁸⁶

---

⁸² Tamtéž, s. 6–10.

⁸³ LACHMANOVÁ, *Karikatury Boha*, s. 10.

⁸⁴ KÖHN, SØNDERBO, *Good God?*, s. 1.

⁸⁵ FRIELINGSDORF, *Falešné představy o Bohu*, s. 87.

⁸⁶ Tamtéž, s. 92.

Boha jako trestajícího a přísného soudce nebo jako „zlého policajta“ vnímají především lidé, kteří vyrostli v rodině s autoritativním způsobem výchovy.⁸⁷ Často je shodný s tím, jak jedinci vnímali svého vlastního otce či matku.⁸⁸

Bůh-Soudce je patrně nejvíce charakteristický tím, jak nepřiměřeně velký strach, až hrůzu vzbuzuje. Tuto podobu Boha zmiňuje a popisuje např. Moser ve své knize *Otrava Bohem* (1976), čemuž jsem se věnovala v X kapitole. Velice výstižná je tak věta: „*Měli bychom Boha milovat a bát se ho,*“ kterou Moser popisuje to, jak mu rodiče Boha představovali.⁸⁹

Démonická představa Boha-soudce má však k laskavému a spravedlivému soudci daleko. Je vnímán jako zlý, všemocný a všudypřítomný Bůh, kterému činí radost trestat bez ohledu na to, o jak malý či velký hřích se jedná, a bez jakéhokoliv přihlédnutí k polehčujícím okolnostem a kontextu života jedince. Přísnost zde převládá nad milosrdenstvím a strach nad pocitem bezpečí.⁹⁰

Tato představa Boha v sobě skýtá dvojí nebezpečí – a sice to, že lidé pod tímto Bohem často trpí chorobnými pocity viny, silnými úzkostmi a depresemi,⁹¹ ale mohou se uchýlit i k sebetrestání, které slouží zároveň jako prostředek, jak se vykoupit ze svého hříchu a uniknout trestu od Boha.⁹²

Jsou na sebe velmi přísní, i co se týká nároků na sebe, svých činů a rozhodnutí. Mají pocit, že musí být dokonalí, což je samozřejmě nemožné a což vyvolává další pocity viny; Daný člověk se tím dostává do začarovaného kruhu plného hledání vlastních chyb, výčitek svědomí a očekávání zasloužených trestů od sebe či od Boha.⁹³

---

⁸⁷ LACHMANOVÁ, *Karikatury Boha*, s. 47.

⁸⁸ FRIELINGSDORF, *Falešné představy o Bohu*, s. 95.

⁸⁹ Tamtéž, s. 92–93.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž, s. 95.

⁹² Tamtéž, s. 98.

⁹³ Tamtéž, s. 98–99.

5.1.2 Bůh-Účetní a Bůh zákona

Tato Boží podobizna je úzce sepjata s Bohem-Soudcem. I zde jde o Boha, který je všudypřítomný a který se soustředí na spáchané hříchy. Pocit, že člověka neustále sleduje, je vnímán negativně a vzbuzuje strach a úzkost, což může pramenit ze zneužívání boží přítomnosti v průběhu výchovy a strašení Bohem v dětství,⁹⁴ o čemž pojednává tato práce.

Je-li Bůh daným jedincem vnímán primárně jako někdo, kdo si zaznamenává všechny prohřešky a hříchy, v kombinaci s častými pocity viny zapříčiněnými nezdravou náboženskou výchovou, daného jedince může pohlit strach, že jeho špatné skutky převažují nad těmi dobrými.⁹⁵

5.1.3 Přetěžující Bůh výkonu

Bůh výkonu je typický pro jedince, jejichž rodiče byli sami nadměrně zaměřeni na výkon, práci a úspěchy, a dále pro ty, kteří si zaměření na výkon vybudovali jako „strategii na přežití“ v dětství. Velmi často se jedná o prvorozené děti ve více početných rodinách, po kterých se následně vyžadovala pomoc s prací a péčí o mladší sourozence. Byly již od dětství přetěžovány.⁹⁶ Dále to mohou být lidé, kterým se v dětství nedostávalo dostatečné pozornosti od rodičů. To mohlo být jednak z důvodu, že rodiče byli citově chladní a nepřístupní, nebo se o rodičovskou pozornost a uznání muselo „soutěžit“ mezi sourozenci.⁹⁷

V důsledku toho tito lidé mají pocit, že je to právě jejich prokazatelný výkon, který určuje jejich hodnotu, a že i Bůh je posuzuje měřítkem úspěchu.⁹⁸ Žijí tak v domnění, že i lásku od Boha si musí zasloužit „*vlastními výkony s velkým úsilím a námahou*“.⁹⁹

---

⁹⁴ Tamtéž, s. 118–119.

⁹⁵ Tamtéž, s. 121.

⁹⁶ Tamtéž, s. 127–128.

⁹⁷ LACHMANOVÁ, *Karikatury Boha*, s. 54–55.

⁹⁸ Tamtéž, s. 55.

⁹⁹ FRIELINGSDORF, *Falešné představy o Bohu*, s. 129.

K demonstrování falešného obrazu Boha poslouží následující kazuistika od Pana Petra:¹⁰⁰

Táta mě vůbec nechválil. Boha mám propojeného s rodičema, jako by to bylo jedno a totéž, nemůžu to odlišit. Z toho, co mi říkali, jsem si odnesl, že Bůh nemá rád hříšníky, ne že odděluje hřích od hříšníka. Bůh mého dětství je... představoval jsem si to jako malej tak, že když zhřeším, tak se Bůh ode mě vzdaluje, nezná se ke mně. Já mám dva Bohy, toho starýho, toho nenávidim a naštěstí neexistuje, ale pořád bohužel žije ve mně. Od roku 2016 mám novýho Boha, kdy jsem se poprvé setkal s Honzou [kněz, se kterým Petr mluvil ohledně svých pocitů a který mu představil a pomohl přijmout takového Boha, jenž není zlý, nesoudí, ale odpouští]. Postupně jsem začal věřit, že je jinej. Je jinej v tom, že není proti mně. Ten starej byl proti mně, byl to takovej policista, hlídač.¹⁰¹ Byl to hlas, pocit, něco ve mně, co – když jsem se radoval – tak mi to hned zkazil, přišel hned pocit, že to je špatně. Pamatuju si pocity, že je všechno marný, a hlavně, já cokoliv udělám, že není pěkný a že jsem k ničemu. Takovej jed, Moser mně v tomhle mluví z duše.¹⁰² Jed, kterej vám proudí v žilách a otráví vám všechno. Anulace veškerý radosti, úplně všude. (...) Ve mně to probudilo vinu. Zkazilo mi to život.

Výše uvedená kazuistika odkazuje na tvrzení Sigmunda Freuda, že představa Boha je tvořena naším vztahem s rodiči,¹⁰³ konkrétně ve větě: „Boha mám propojeného s rodičema, jako by to bylo jedno a totéž, nemůžu to odlišit“. Dále pan Petr porovnává svoji představu o Bohu z dětství s tou, kterou má nyní, přičemž jeho představa Boha z dětství odpovídá falešnému obrazu Boha – ten je vnímán velmi černo-bíle, jako někdo, kdo pouze trestá a je nemilosrdný.¹⁰⁴ Věta: „Z toho, co mi říkali, jsem si odnesl, že Bůh nemá rád hříšníky, ne že odděluje hřích od hříšníka,“ je shodná s charakteristikou náboženského

---

¹⁰⁰ Zmíněného již v kazuistice na s. 23–24.

¹⁰¹ Ve chvíli, kdy pan Petr mluvil o svém Bohu z dětství, bylo vidět, jak silné vzpomínky a pocity si v sobě dodnes nese. Změnil se mu tón hlasu i výraz ve tváři, vložil si hlavu do dlaní a potřeboval krátkou pauzu, než začal opět hovořit. V průběhu celého rozhovoru se toto stalo pouze v této oblasti.

¹⁰² Zde pan Petr odkazuje na knihu Tilmanna Mosera, *Gottesvergiftung* (Otrava Bohem) (1976).

¹⁰³ STONE, „*Thou shalt not*“, s. 329–330.

¹⁰⁴ LACHMANOVÁ, *Karikatury Boha*, s. 10.

traumatu, tedy naukou, která neodděluje hřích od hříšníka. Takovýto přístup vzbuzuje silné pocity strachu a viny,¹⁰⁵ na něž odkazuje závěr kazuistiky i následující podkapitola.

5.2 Potíže se svědomím a chorobné pocity viny

Vnímání Boha pro „boží vnuky“ je rozporuplné a ambivalentní. Ačkoliv se k němu obrací s úctou a poslušností, jeho milosrdenství jim brání přijmout silný strach z toho, že pro Boha nejsou dost dobří, dost čisti a vytrvalí ve své víře. Bojí se, že je Bůh opustí, zatratí, že si jeho lásku nezasluhují.¹⁰⁶ Zároveň, když o Bohu hovoří, hovoří o něm se silným respektem, vyzdvihují jeho pozitivní aspekty – laskavost, soucit, milosrdenství. Ale když se jedná o jejich vlastní osobu, mají pocit, že se jich to netýká. Jako by ten dobrotivý Bůh dokázal odpustit i tomu největšímu hříšníkovi, ale oni samotní jsou tak špatní, že jim neodpustí.¹⁰⁷ Právě „*milosrdenství a odpuštění (...) je podstatou křesťanského Boha*“ a aspekt, který, když jej nejsme schopni vidět, při pomýšlení na naše hříchy vyvolává tíseň a beznaděj.¹⁰⁸

Svědomí je možné popsat jako způsob, jak naše nitro promlouvá k nám samotným. Podle psychoanalytické psychologie patří svědomí k funkcím Superega (Nadjá). Jedná se o tzv. morální kompas, jehož podstata sama o sobě není špatná, jelikož nám napomáhá rozpoznat špatné konání (tedy činy, jejichž následkem je například ublížení druhým nebo porušení norem dané společností) od toho dobrého, přijatelného.¹⁰⁹

Uděláme-li úmyslně něco špatného, nebo i když se k tomu teprve chystáme, objeví se pocit viny, označovaný také jako výčitka svědomí. Jedná se o velmi nepříjemný pocit, kterým nám onen morální kompas dává najevo, jak bychom neměli jednat. Funkce svědomí je tedy varovná (odrazuje nás před vykonáním něčeho, o čem víme, že je to špatné) a funkce

---

¹⁰⁵ STONE, „*Thou shalt not*“, s. 325.

¹⁰⁶ ZDENĚK VOJTÍŠEK a PAVEL DUŠEK, „*Bůh Otec a jeho vnoučata. Problém fenoménu tzv. božích vnuků*“ (online), in: Brána: časopis Církve bratrské, Praha: Rada Církve bratrské 2008, dostupné online na http://www.zvojtisek.cz/dokumenty/clanky/bozi_vnuci.pdf.s. 13.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 14.

¹⁰⁸ M. SCOTT PECK, *Lidé lži*, Olomouc: Votobia 1996, s. 71.

¹⁰⁹ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 110–111.

výčitek svědomí lze označit jako trestající, kárající. Ze své podstaty tedy superego plní významnou protektivní funkci v lidské společnosti.¹¹⁰

V životě věřícího člověka má svědomí významnou roli, především když se člověk snaží potěšit Boha, vyhýbat se hříchu a v případě zhřešení činit pokání a prosit o odpuštění. Jedná se o velkou součást náboženského života i náboženské výchovy.¹¹¹

Síla superega má být přiměřená, nezdravý typ rodinné náboženské výchovy dítěti však může způsobit, že jeho superego (vnitřní hlas, svědomí) nabude příliš silného, až sadistického charakteru.¹¹²

S tímto tvrzením souhlasí i Max Kašparů, který říká, že: „*Falešné pocity viny nebo utvrzování nezdravého sebevědomí pramení mj. také z nesprávné výchovy, která vede k falešné představě Boha.*“¹¹³ Tato pravděpodobnost je vyšší zejména, jedná-li se o dítě citlivé, s křehkou psychikou.¹¹⁴

Svědomí tak v určitých případech ztrácí svoji původní roli a stává se pro dítě, posléze i dospělého člověka, trýznitelem a spouštěčem mnoha potíží až patologického charakteru, v mnohém připomínající obsedantně-kompulzivní neurózu.¹¹⁵

V případě věřícího člověka s nepřiměřeně silným svědomím je tak i jeho vztah s Bohem zásadně ovlivněn domnělými hříchy, následným prosením o odpuštění a iracionálními pocity viny, po kterých opět následují výčitky z domnělého zhřešení a takto stále dokola. Objevuje se mravní perfekcionismus, neustálé myšlení na hřích a strach z možného zhřešení.¹¹⁶

S fenoménem svědomí v kontextu tzv. „božích vnuků“ jsou spojeny silné pocity viny a vnitřní přesvědčení o vlastní hříšnosti. Ačkoliv daný jedinec žádný hřích nespáchal, nedokáže se zbavit přesvědčení o opaku. Myšlenky ohledně toho, jak se člověk mohl

---

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž, s. 114–115.

¹¹² MARIE VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie*, Praha: 1999, in: PAVEL ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál 2007, s. 115.

¹¹³ KAŠPARŮ, *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, s. 46.

¹¹⁴ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie*, in: ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 115.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 115.

provinit, nabývají konkrétních – byť silně vnitřně skreslených a neopodstatněných – podob. Sužují ho například pochybnosti o upřímnosti jeho modliteb a dostatečné četnosti jeho návštěv bohoslužeb nebo pouze o myšlenky, které by mohly být nějakým způsobem hříšné.¹¹⁷ O těchto přesvědčeních je též možné hovořit jako o tzv. „*chorobné provinilosti*“, která se objevuje zejm. při depresi.¹¹⁸

S výše popsáním se pojí i strach jedince z božího trestu, odmítnutí či zavržení, a to v přímém důsledku této domnělé hříšnosti. Přemítání nad možnými proviněními může pro svoji nutkavou podstatu vést až k rozvoji obsedantně-kompulzivní poruchy.¹¹⁹

Tato vina bývá iracionální a neopodstatněná, daného člověka trápí vlastní svědomí, cítí strach z božího trestu. V důsledku těchto pocitů se objevuje mravní perfekcionismus, pocity méněcennosti, pocity úzkosti, ztráta radosti a spontaneity, neustálé přemítání nad domnělými hříchy a nad vlastní hříšností a v neposlední řadě odmítání vlastní sexuality.¹²⁰

Na neopodstatněné pocity viny doprovázené silným strachem a úzkostí může mít vliv i doslovné brání některých biblických výroků bez znalosti jejich konkrétního výkladu a kontextu. Úzkost sama to může zhoršovat.

Jedná se například o Ježíšův výrok: „*Bud'te tedy dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský otec,*“ který může v křesťanském svědomí u úzkostlivějších jedinců vzbuzovat výčitky svědomí či strach z toho, že nejsou dokonalí a dělají chyby. V původním jazyce, což byla řečtina, však má slovo „dokonalý“ jiný význam než v dnešní češtině. Dokonalý, řecky *teleios*, bylo odvozeno od řeckého slova *telos*, což znamená účel. Smyslem tohoto slova a celého výroku, který Ježíš pronesl, tedy nebylo vybídnutí jeho publika k absolutní bezchybnosti a bezhříšnosti, ale pobídnutí k účelu, pro který je svolal, přičemž tím účelem bylo: „*Milovat nepřátele stejně, jako je miluje Bůh.*“¹²¹

Na tomto příkladu můžeme vidět, že původní význam byl naprosto odlišný a že úzkost sice přinášet může, ale úplně zbytečnou, protože širším poznáním lze zjistit, že se jedná jen o nedokonalý překlad.

---

¹¹⁷ VOJTÍŠEK a DUŠEK, „*Bůh Otec a jeho vnoučata*“, s. 11–12.

¹¹⁸ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 115.

¹¹⁹ VOJTÍŠEK a DUŠEK, „*Bůh Otec a jeho vnoučata*“, s. 11–12.

¹²⁰ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 115.

¹²¹ VOJTÍŠEK a DUŠEK, „*Bůh Otec a jeho vnoučata*“, s. 17.

Dalším výrokem, který, čte-li ho člověk pod vlivem úzkostí a bez vědomí širšího kontextu a významu výroku, jsou slova Ježíše, že: „Každý hřích a rouhání bude lidem odpuštěn, ale rouhání proti Duchu svatému nebude odpuštěno.“¹²²

Patrně není třeba uvádět, jak moc může skutečnost, že by nějaký hřích Bůh zcela neodpouštěl, vzbuzovat v křesťanovi strach, stejně tak jako skutečnost, že *hřích proti Duchu svatému* se zdá jako velmi široký pojem.

Při čtení výše uvedeného výroku musíme mít na mysli, že Ježíš jej řekl na základě obvinění, že činil zázraky ve spolupráci s Belzebulem, knížetem démonů, a že byl Ježíš seslán Ďáblem, nikoliv Bohem.¹²³

K demonstraci chorobných pocitů viny a strachu v návaznosti na biblické texty budou uvedeny dvě kazuistiky. První z nich pojednává o paní Miroslavě a přímo souvisí s jedním z výše zmíněných výroků:

Paní Miroslava pocházela z nábožensky založené rodiny ze severu Čech a byla vychovávána svými rodiči a prarodiči. Rodiče k ní byli hodně přísní, vyžadovali poslušnost, a stejně tak bylo velmi přísné a rigidní prostředí sboru, do něhož rodina patřila. Úryvek písničky, kterou se ve sboru děti učily, zněl: „Jen poslušné děti má Pán Bůh rád.“ Když Miroslavě bylo 12 let, uslyšela při kázání spojení „hřích proti Duchu Svatému“ – o kterém se v Bibli píše jako o „neodpuštěném“.¹²⁴ Tento výrok vztáhla na sebe (resp. proti sobě) a od 12 let až do své smrti v 70 letech věřila, že se jí provinila. Důsledkem toho žila téměř celý život v domnění, že je zavržena samotným Bohem, není jí odpuštěn a půjde do pekla, což jí působilo velmi silné trápení. Mnoho lidí z církve, z přátel či z rodiny se jí to snažilo vymluvit a racionálně s ní hovořit o tom, co podle svého domnění udělala, ale nikomu se nepodařilo jí od toho trápení osvobodit a vymluvit jí ho. Ačkoliv v dospělosti dál působila v církvi a vedla rodinný život, věřila, že zhřešila, a nikdy se jí nepodařilo se tím přestat trápit.

---

¹²² Matouš 12:31.

¹²³ VOJTÍŠEK a DUŠEK, „*Bůh Otec a jeho vnoučata*“, s. 17.

¹²⁴ Matouš 12:31–32: „Proto vám pravím: „Každý hřích i rouhání bude lidem odpuštěno, ale rouhání proti Duchu odpuštěno nebude. A tomu, kdo by řekl slovo proti Synu člověka, bude odpuštěno; ale tomu, kdo by promluvil proti Duchu Svatému, nebude odpuštěno ani v tomto věku, ani v budoucím.““

Na výše zmíněné kazuistice jasně vidíme, že paní Miroslava má neopodstatněné pocity viny přímo pramenící z výroku ohledně neodpuštělného hříchu v Bibli. Tyto pocity byly tak silné, že celý život věřila, že je Bohem zavržena a není jí odpuštění, ačkoliv jí to bylo opakovaně vyloučeno lidmi z jejího okolí.

I v následující kazuistice figurují pocity viny a úzkosti z konkrétních biblických pasáží; na kněze se e-mailem opakovaně obrací paní Ludmila a požaduje slova útěchy:

Mohu vás poprosit o radu, nebo aspoň emailovou odpověď? Tohle mě hodně trápí a nevím si s tím rady. Jak je to s výroky, kdy Ježíš straší lidi například posledním soudem? Oddělením kozlů od ovcí, kdy kozli půjdou do věčného trápení.¹²⁵ Nebo když zakončí výrok slovy: „Tam bude pláč a skřípění zubů.“¹²⁶¹²⁷ Já se omlouvám, ale já si prostě s tímhle nevím rady a doopravdy si kladu otázku, jak je to tedy s tím božím milosrdenstvím. Jak to bylo s Ježíšovým milosrdenstvím? Jak mohu já milovat někoho, koho se zároveň bojím? Jak mi má evangelium přinést klid, když na jednu stranu čtu, jak byl Ježíš milosrdný, ale na druhou stranu si přečtu jiná slova, která Ježíš končí výhrůžkami? Copak mohou skutečně milovat někoho a důvěřovat mu, kdo je na jednu stranu plný soucitu a milosrdenství, ale přesto mi

---

¹²⁵ Matouš 25:31–46: „Až přijde Syn člověka ve své slávě a s ním všichni andělé, posadí se na trůnu své slávy. Všechny národy budou shromážděny před ním a on je oddělí jedny od druhých, jako pastýř odděluje ovce od kozlů. Ovce postaví po své pravici, ale kozly po levici. Král tehdy řekne těm po své pravici: ‚Pojďte, vy pozeňhaní mého Otce, přijměte za dědictví Království, které je pro vás připraveno od stvoření světa. Neboť jsem hladověl a dali jste mi najíst, měl jsem žízeň a dali jste mi napít, byl jsem cizincem a přijali jste mě, byl jsem nahý a oblékli jste mě, byl jsem nemocný a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení a přišli jste za mnou.‘ Tehdy mu ti spravedliví odpoví: ‚Pane, kdy jsme tě viděli hladového a dali ti najíst anebo žíznivého a dali ti napít? Kdy jsme tě viděli jako cizince a přijali tě anebo nahého a oblékli tě? Kdy jsme tě viděli nemocného anebo v žaláři a přišli jsme k tobě?‘ Král jim odpoví: ‚Amen, říkám vám, že cokoli jste udělali pro nejmenšího z těchto mých bratrů, to jste udělali pro mě.‘ Těm po své levici tehdy řekne: ‚Jděte ode mě, vy proklatí, do věčného ohně, který je připraven pro ďábla a jeho anděly! Neboť jsem hladověl, a nedali jste mi najíst, měl jsem žízeň, a nedali jste mi napít. Byl jsem cizincem, a nepřijali jste mě, byl jsem nahý, a neoblékli jste mě, nemocný a ve vězení, a nenavštívili jste mě.‘ Tehdy mu odpoví: ‚Pane, kdy jsme tě viděli hladového nebo žíznivého nebo jako cizince nebo nahého nebo nemocného nebo ve vězení, a neposloužili ti?‘ Pová jim: ‚Amen, říkám vám, že cokoli jste neudělali pro nejmenšího z nich, to jste neudělali pro mě.‘ Takoví tedy půjdou do věčných muk, ale spravedliví do věčného života.“

¹²⁶ Lukáš 13:28: „Tam bude pláč a skřípění zubů, až spatříte Abrahama, Izáka a Jákoba a všechny proroky v Božím království, ale vás vyženou ven.“

¹²⁷ Výrok „Pláč a skřípění zubů“ zmiňuje i Tilmann Moser, který je vnímá jako vyhrožování od Boha, MOSER, *Otrava Bohem*, s. 96.

nedává nejmenší jistotu, jak to se mnou nakonec dopadne? Protože kdo z nás může na 100 % naplnit všechny ty příkazy? A kdo mi dá záruku, když toužím po lásce, že na mě ta láska na druhém břehu čeká, když ne Bůh? Kdo, když ne Ježíš? Chci-li být sama k sobě upřímná, tak mě prostě ty konce Ježíšových výroků děsí. (...) Pokud mi do tohohle vnesete trochu světla, budu vám za to opravdu velmi vděčná. Tyto otázky mě opravdu bytostně trápí. Vaše odpověď by mi mohla přinést snad aspoň trochu naděje. Kladu si otázky, jaký Ježíš je, zda je třeba se ho bát a zda je sen o milosrdném Bohu skutečně jenom sen.

Výše uvedená kazuistika ukazuje, že paní Ludmile nepříjemně komplikuje život silný strach a úzkost, kterou v ní probouzí několik pasáží v Bibli. Obává se toho, že půjde po smrti do pekla a strach cítí i ze samotného Ježíše.

5.3 Eklesiogenní neuróza

Tento pojem přímo souvisí s podobami nezdravé religiozity, o kterých bude tato práce pojednávat ve svém závěru.

Jedná se o duševní poruchy, které přímo souvisejí s nezdravou náboženskou výchovou, a to jak v rodině,¹²⁸ tak ve společenství.¹²⁹ Neúměrná přísnost a nedostatek vlídnosti a bezpodmínečné lásky v rodinném prostředí,¹³⁰ i „přísná sexuální morálka“ a „potlačování agresivity“ v tom církevním výrazně přispívá k rozvoji těchto poruch.¹³¹

V odborné literatuře se tento pojem poprvé objevil v 50. letech 20. století. Konkrétně se o jeho přínos zasloužil německý lékař – gynekolog a psychoterapeut Eberhard Schaetzing, když při své praxi vyzoroval skutečnost, že někteří jeho pacienti, kteří měli problémy v sexuální oblasti, pocházeli z rodin s velice rigidní náboženskou výchovou.¹³²

---

¹²⁸ LUDMILA BARTŮČKOVÁ a PETER TAVEL, „Vztah psychologie a patologie též z pohledu studentů teologických fakult“, AUC Theologica: 2011, s. 102.

¹²⁹ JIŘÍ MOTL, „Spiritualita a psychopatologie“ Praha: 2015, Elektronická skripta vytvořená s podporou grantu na inovaci studijních materiálů při HTF UK. s. 78.

¹³⁰ BARTŮČKOVÁ a TAVEL, „Vztah psychologie a patologie též z pohledu studentů teologických fakult“, s. 102.

¹³¹ MOTL, „Spiritualita a psychopatologie“. s. 78.

¹³² VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 87.

5.4 Deprese

Trápení, které je charakteristické pro osoby postižené fenoménem „božích vnuků“, může vést až k rozvoji depresivní epizody. Pro depresi je typický nepřiměřený dlouhodobý smutek negativně zasahující do běžného života jedince. V těžké depresi se objevují silné a neopodstatněné pocity viny, o kterých je nemocný naprosto přesvědčen. Věřící a nábožensky orientovaný jedinec si ale pocit provinilosti může propojit s vlastní hříšností a vztáhnout na náboženskou rovinu. Ocítá se tak v koloběhu neustálého přemýšlení nad možnými hříchy, kterými se provinil proti Bohu, a pocity viny se tak ještě násobí. Toto přesvědčení je tak silné, že daný člověk má strach ze zavržení samotným Bohem, pocity trýzně a viny se střídají s modlením a prosením o odpuštění. Žije svůj život s pocitem, že jeho vlastní existence je špatná a hříšná natolik, že jej Bůh zatratil, ačkoliv objektivně a ve skutečnosti tento člověk nic zlého nespáchal.¹³³

Těžké pocity viny mohou být doprovázeny až suicidálními myšlenkami, ve kterých nemocný vidí jediný možný únik a východisko z prožívané bezvýchodné situace, případně na suicidium nahlíží jako na trest, o kterém má pocit, že si zaslouží.¹³⁴ Myšlenky na sebevraždu tak mohou být krajním a velice závažným důsledkem falešného obrazu Boha, který člověku působí v životě takové trápení, jež se může zdát jako nezvladatelné, neřešitelné a pro jedince je silně vyčerpávající.¹³⁵

5.5 Potíže s přijetím vlastní sexuality

Potlačování sexuality byl aspekt, který na církvi a náboženství kritizoval psychoanalytik Sigmund Freud, jelikož podle něj brání v přirozeném a zdravém psychosociálním vývoji jedince a může vést k neurotickým poruchám v důsledku přecitlivělého svědomí.¹³⁶

Na sexualitu (a jiné oblasti života) je v náboženském prostředí často nahlíženo velice represivně, pomocí tzv. represivní mentality. Jedná se o jistou přísnost vůči druhým lidem i sobě samému. Zmíněná přísnost se může týkat jak oblasti mezilidských vztahů, tak morální

---

¹³³ Tamtéž, s. 126–127.

¹³⁴ Tamtéž, s. 116–117.

¹³⁵ LACHMANOVÁ, *Karikatury Boha*, s. 15.

¹³⁶ MOTL, *„Spiritualita a psychopatologie“*, s. 35–36.

a hodnotové oblasti.¹³⁷ Pro represivní myšlení jsou dále typické tresty, zákazy, lpění na dodržování stanovených příkazů a norem. Pomocí trestů se řeší veškeré možné potíže a neshody.¹³⁸

Odmítavý postoj k sexualitě, spolu s rigidní religiozitou rodičů, řadí Holm mezi hlavní charakteristické znaky „božích vnuků“. Jedná se jak o sexuální aktivity a myšlenky ve vztahu ke druhým lidem, tak o samotnou masturbaci; sexuální praktiky i onanie jsou vnímány jako hříšné a je proto nutné se jich zříci a nepoddávat se jim.¹³⁹

Právě v rodinách s příliš rigidní náboženskou výchovou je téma sexu a sexuality silně tabuizované a otevřeně se o něm nehovoří. Dítě je přitom odmala učeno zahalovat se na intimních místech, nedotýkat se svých intimních partií v přítomnosti druhých lidí a je-li přistiženo při masturbaci, setká se zpravidla s velmi negativní reakcí ze strany rodičů. To vše je podmíněno pouze rodičovskou autoritou a dítě tomu racionálně nerozumí.¹⁴⁰ Učí se tedy bez vysvětlení potlačovat své sexuální pudy, myšlenky, fantazie, a když jim podlehnou, což je přirozené, následují silné výčitky svědomí, jelikož je to „něco“, co bylo vždy spojováno s těžkým hříchem.¹⁴¹

Tabuizování sexuality a nahlížení na ni jako na něco, co je hříšné, nečisté apod., a také silným výčitkám svědomí a pocitům viny po masturbaci se věnuje i Moser ve své *Otravě Bohem*.¹⁴²

Tabu lze v náboženství definovat jako: „*Určitá jednání, případně i myšlenky, které jsou absolutně zakázány. (...) Náboženská tabu mají svá zdůvodnění, jež však sama o sobě postrádají racionalitu.*“¹⁴³

---

¹³⁷ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 188.

¹³⁸ Tamtéž, s. 180.

¹³⁹ HOLM, *Úvod do psychologie náboženství*, s. 137.

¹⁴⁰ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 117–118.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 118.

¹⁴² VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 138.

¹⁴³ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 159.

Sex jako takový podle Bible Bůh nijak neodsuzuje ani nezakazuje, ale dává najevo, že patří pouze do svazku manželského a předmanželský sex neschvaluje. Manželství je bráno dar pro člověka a sex mezi oddanými partnery je součástí tohoto daru.¹⁴⁴

Následující kazuistika pochází od pana Petra¹⁴⁵ a pojednává o jeho problémech s přijetím vlastní sexuality a vypořádáním se s hříšností, se kterou mu byla v rodině a sboru představena:

Z prvního sexu jsem měl takový výčitky, až jsem měl pocit, že to nepřeziju. Sexualita byla vnímaná jako něco špinavého. Předmanželskej sex pro mě byl takovej hřích jako někoho zabít. První masturbace byla ve 12 letech, vytvořil jsem si závislost na pornu, abych uvolnil tu úzkost [ze strachu z Boha, popsaného v předchozích kazuistikách], ale prožíval jsem za to obrovský výčitky a sebenenávisť. Strašně jsem se nenáviděl a nenáviděl jsem moje tělo za to, že mi tohle dělá. Myslel jsem, že je to důkaz mý zkaženosti, že mě svedl Ďábel. Sexualita na jednu stranu byla dar od Boha, ale zároveň byla prezentovaná jako něco negativního, hříšného. Cítil jsem se osamělý a zároveň jsem se modlil, aby mě Bůh vysvobodil z té závislosti. Nedokázal jsem to nikomu říct. Cítil jsem se frustrovaný, a to porno byl jedinej způsob, jak se cejtít dobře, ale pak mnohem hůř. Ve 26 letech jsem byl už úplně nefunkční, tak jsem vyhledal psychiatra a ten mi předepsal Zoloft. Přísahám, že během deseti dnů bylo po závislosti. Ta chuť byla pryč. Najednou to nebyl jenom můj hřích, ale moje cesta z depresí. Dlouho jsem si to ale vykládal jenom křesťansky. (...) V těch 12 letech jsem spadnul do depresí, přidala se ta závislost, pocity viny ze závislosti na pornu, špatný známky, byl jsem mimo... Ráno jsem se nechtěl probudit. Až do těch 26 let jsem měl pocit, že jsem prokletej. Strašně jsem se nenáviděl a nešlo z toho ven. Nikde se o tom nemluvalo, že to je závislost, nevěděl jsem to. Až na vejšce. Uvědomil jsem si, že jsem nebyl zkaženej, jenom jsem si ulevoval.

Z výše popsaného vyplývá, že jak sex, tak masturbace, byly pro Petra silným zdrojem úzkosti. Ačkoliv mu však masturbace přinášela dočasnou úlevu od úzkostí, objevily se po ní

---

¹⁴⁴ 1K 1–7.

¹⁴⁵ Viz kazuistiky na s. 23–24 a 31.

silné pocity viny a Petr se tak ocitl v začarovaném kruhu. Negativní náhled na sexualitu se shoduje jak s Moserovou, tak s Lindströmovou charakteristikou výchovy „božích vnoučat“.

6. Kritéria zdravé a nezdravé religiozity

Tímto tématem, tedy zdravou a nezdravou (též označovanou jako zralou a nezralou) religiozitou, jejími možnými následky a také kritérii, která jsou pro jeden či druhý druh typická, se zabývalo mnoho církevních pracovníků a psychologů.¹⁴⁶ Tato kapitola bude pojednávat o tom, v čem může být religiozita jako taková zdravá a v čem naopak nezdravá, a tedy i co je kterým druhem míněno.

Tato kritéria není možné stoprocentně zobecnit a „rozhodnout“, co je zdravé, a co už ne, jelikož to, co je pro někoho zraňující, jinému nevadí, a naopak.¹⁴⁷

Nejprve budou zmíněni odborníci, kteří se tomuto tématu věnovali, a tím výrazně přispěli k rozvoji psychologie náboženství. Pro vymezení zdravé a nezdravé religiozity budou následovat vývojové stupně víry podle Jamese Fowlera, do kterých se ten či onen druh může projektovat.

6.1 Zdravá religiozita

Zdravá religiozita je v kontextu této práce vnímána jako taková, která podporuje zdravý vztah člověka k sobě samému i ke společnosti, a nezdravá jako ta, která přispívá k rozvoji falešných pocitů viny.

Otázkou zdravé a nezdravé víry se zabýval již na počátku 20. století jeden ze zakladatelů psychologie náboženství, William James. Další, kdo se tomuto tématu věnoval, byl americký profesor psychologie Gordon W. Allport, který zkoumal primárně otázku „*zvnitřnělé religiozity*“, již označoval za zralou formu víry. Ta se podle něj vyznačuje „*schopností sebereflexe a sebekritiky*“, „*autonomií*“ (tj. není poháněna strachem a vnějšími motivy, nýbrž je motivem k víře sama o sobě), „*chápacím charakterem*“, který dává prostor pro pochyby, pružností, dále netrvá na naprosté rigiditě konkrétních přesvědčení, je schopna přijímat kritiku, aniž by ji to ohrozilo, a přes to všechno neztrácí naději v sebe sama.¹⁴⁸

---

¹⁴⁶ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 87.

¹⁴⁷ MOTL, „*Spiritualita a psychopatologie*“, s. 102–103.

¹⁴⁸ ZDENĚK VOJTÍŠEK, *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, Brno: L. Marek 2005, s. 106.

Americký psycholog William James se věnoval otázce zdravé religiozity přímo v oblasti křesťanské víry, pod termínem „*duševně zdravá víra*“.¹⁴⁹ Lidé, kteří jsou motivováni tímto druhem víry, se soustředí na boží lásku a milosrdenství více než na trápení se nad svými hříchy a hříšností, vědomě se soustředí na dobro více než na zlo. Víra v nich tak nevzbuzuje pocity strachu a lítosti.¹⁵⁰

Čerpá-li jedinec ze zdravé religiozity, dostává se mu jisté odolnosti vůči stresu a pocitům nebezpečí či ohrožení. Cítí, že jeho existence je zakotvena v Bohu, díky čemuž je pro jeho život charakteristická „*zvláštní stálost, důvěra ve smysl světa a života*“.¹⁵¹

6.2 Nezdravá religiozita

Německý psycholog a teolog Isidor Baumgartner reagoval na kritéria duševně zdravé víry uvedením znaků pro víru, kterou lze označit jako nezdravou. Nazval ji „*nábožensky vadnými postoji*“. Mezi nimi takové postoje podle něj můžeme řadit například „*zarputilý zápas o bezhříšnou svatost*“, „*přehnaný strach z božího soudu*“, „*bludné náboženské myšlenky*“, či „*přemrštěný strach z prohřešení*“.¹⁵² Setrvávání v těchto postojích v člověku vyvolává strach, pocity viny a potlačované vnitřní bolesti, případě může vést k rozvoji tzv. eklesiogenní neurózy,¹⁵³ o které jsem krátce pojednala v kapitole 5.3. *Eklesiogenní neuróza*. Právě tyto znaky lze pozorovat u fenoménu „*božích vnuků*“.

Německý teolog, filozof a rodinný psychoterapeut Lorenz Zellner považuje za společné znaky nezdravé víry ty, pro něž je typický nedostatek empatie a krutost při výkladu náboženství a které jedinci zprostředkují falešný obraz Boha jako někoho, kdo je krutý, neúprosný a bezcitný, což v jedinci vzbuzuje pocity strachu až hrůzy a silné provinilosti.¹⁵⁴ Zde se shoduje s tvrzením Karla Frielingsdorfa, který falešný obraz Boha vidí jako hlavního původce obtíží „*božích vnuků*“.

---

¹⁴⁹ VOJTÍŠEK, *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, s. 107.

¹⁵⁰ WILLIAM JAMES, *Druhy náboženské zkušenosti*, Praha: Melantrich 1930, s. 101–103.

¹⁵¹ KOHOUTEK, *Základy psychologie osobnosti*, s. 37.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ BARTŮČKOVÁ a TAVEL, „*Vztah psychologie a patologie též z pohledu studentů teologických fakult*“, s. 102.

¹⁵⁴ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 114–115.

6.3 Vývojové stupně víry podle Jamese Fowlera

Další způsob, jakým lze religiozitu chápat, vychází z vývojových stupňů víry od amerického teologa Jamese Fowlera. Stanovil jich šest a vycházel při tom z kombinace vývojových stadií od Peageta a Ericksona. Víru při tom chápal jako „*způsob poznávání a odevzdávání se centřům hodnot a moci, jež jsou v lidském životě.*“¹⁵⁵

1. Intuitivně-projektivní víra

Toto vývojové stadium víry začíná ve dvou a končí zpravidla v šesti či sedmi letech. Děti tohoto věku již mají o Bohu představu, utvářenou na základě příběhů, které jim dospělí vypráví, nebo obrázků, které si mohou prohlédnout.¹⁵⁶

2. Myticko-doslovná víra

I v této fázi hrají velkou roli příběhy, na jejichž základě dítě přijímá přesvědčení a názory.¹⁵⁷ Vnímání je doslovné, v pevném vnímání spravedlnosti a rozhodování o tom, co je „dobré“, a „špatné“.¹⁵⁸

3. Synteticko-konvenční víra

Třetí stupeň je ovlivněn nástupem puberty, se kterou nabývá na důležitosti to, jak jedince vidí společnost. Obraz Boha a víra je utvářena mnoha vlivy. Na tomto stupni víry mohou lidé zůstat a přechod na další stupeň (a stupně následující) nemusí nastat u každého.¹⁵⁹ Jedinec již není ovlivňován pouze rodinným prostředím, na významu nabývá např. škola, vrstevníci, pracovní prostředí apod. Víru by měl vnímat jako něco, co mu napomáhá si zachovat svou identitu mezi těmito novými životními aspekty. Zároveň je však víra narušena uvědoměním si palčivých otázek ohledně boží existence apod. Člověk se začne ptát, jak je možné, že je Bůh spravedlivý a hodný, a přitom je na světě zlo apod. I mnoho

---

¹⁵⁵ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 253.

¹⁵⁶ ANDRADE, ALISON, „*Using Fowler's Faith Development Theory in Student Affairs Practice*“ (online), in: *College Student Affairs Leadership*, leden 2023, cit. Leden 2023, dostupné online na <https://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1014&context=csal>, s. 3.

¹⁵⁷ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 91.

¹⁵⁸ ANDRADE, „*Using Fowler's Faith Development Theory in Student Affairs Practice*“, s. 3–4.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 4.

dospělých lidí neví, čemu mají věřit, jelikož toto dilema, tedy rozpor v boží autoritě, nebyli schopni překonat a posunout se v chápání víry dále.¹⁶⁰

4. Individuačně-reflektivní víra

K této úrovni lidé dospívají zpravidla kolem 20. roku věku, ale může to být i mnohem později anebo nikdy. Na základě získání nových životních zkušeností si mohou osvojit nový žebříček hodnot. V důsledku toho dochází ke zpochybňování dřívějšího vnímání víry.¹⁶¹ Jedná se o „kritickou reflexi dosavadního systému, získaného na třetím stupni a zpevněného vazbou na okolí a vnější autority,“¹⁶² která je nelehkým úkolem potřebným pro přechod na tento stupeň víry. Dříve známé jistoty jsou nahrazeny nejistotou, kterou člověk musí přijmout jako novou součást světa a která, když ji přijme, mu umožní posunout se dál bez znalosti odpovědí na dilemata prožívaná v předchozím stupni. Mění se i jistota důležitosti vnějších autorit, na nichž v předchozích stupních velmi záleželo a na nichž byl člověk závislý; jedinec musí najít konečnou autoritu sám v sobě, přijmout těžkou odpovědnost za své rozhodování, názory, postoje. Jeho vlastní osobnost již není definována tím, jakou roli hraje v životech a vztazích s ostatními, ale jaký je on sám zevnitř. I toto je velice náročný a pro mnoho dospělých nepřekonatelný úkol.

5. Spojující víra

Přibližně ve středním věku přichází konečné smíření s dilematy předchozího stadia.¹⁶³ Člověk přijme, že vnímání reality je relativní,¹⁶⁴ pravda je nejednotná,¹⁶⁵ je schopen nahlížet na jiná náboženství a způsoby víry a jeho názory to buď posílí, nebo změní, aniž by se tím cítil nějak osobně ohrožen.¹⁶⁶

6. Víra směřující k univerzalitě

---

¹⁶⁰ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 92.

¹⁶¹ ANDRADE, „Using Fowler's Faith Development Theory in Student Affairs Practice“, s. 4.

¹⁶² VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 93.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 254.

¹⁶⁵ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 93.

¹⁶⁶ ANDRADE, „Using Fowler's Faith Development Theory in Student Affairs Practice“, s. 4.

Schopnost odpoutat se od subjektivního vnímání světa a přijmout i jiné způsoby myšlení se jen u mála jedinců prohloubí natolik, aby přešli do konečného stadia vývoje víry a dospěli k tomu, že se „*plně oddají spravedlnosti a lásce.*“¹⁶⁷ Jako příklad lze uvést např. Matku Terezu či Martina Luthera Kinga.¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 254.

¹⁶⁸ Tamtéž.

7. Závěr

Záměrem této práce bylo popsat fenomén „božích vnuků“. Ačkoliv byl cíl této práce badatelský, tedy kladl si za úkol popsat tento fenomén z oblasti psychologie náboženství, v práci bylo užito několik kazuistik, které měly vymezené teoretické problémy uvést na praktickém příkladu. Ve všech zmíněných příkladech postižení lidé uváděli, že zažívají pocity viny a strachu z Boha,¹⁶⁹ což odpovídá chápání fenoménu „božích vnuků“ jak podle Mosera, tak podle Lindströma. U pana Petra¹⁷⁰ se navíc ve zpovědi objevuje falešný obraz Boha, kterým „boží vnuky“ charakterizuje Karl Frielingsdorf.

V úvodu byly položeny následující otázky, které práce chtěla zodpovědět:

- *Jestliže (...) hlavním pilířem křesťanství je láska, jak je možné, že někomu způsobuje strach z Boha takovou tíhu na duši, až na onu boží lásku „zapomene“?*
- *Jakými dalšími způsoby se tento strach projevuje?*
- *Existují některé aspekty ve výchově, které mohly přispět k rozvoji tohoto strachu – a pokud ano, tak jaké?*

Jak bylo přiblíženo v kapitole 5.1. *Falešný obraz Boha*, hlavní „příčina úzkosti a primární předmět strachu božích vnoučat“¹⁷¹ je právě pokřivená představa o Bohu. Tento strach se může projevovat např. potížemi se svědomím a chorobnými pocity viny, eklesiogenní neurózou, depresí či potížemi s přijetím vlastní sexuality. K zodpovězení poslední zmíněné otázky poslouží zároveň hlavní charakteristika „božích vnuků“: jedná se o děti, jejichž rodiče v rámci svého autoritativního způsobu výchovy „zajišťují svoji vychovatelskou pozici autoritou Boha“.¹⁷²

Při debatě o „božích vnucích“ nelze opomenout termín nezdravá religiozita. Pokud bychom ji chtěli vymežit pomocí zmiňovaných vývojových stupňů víry podle J. Fowlera – „boží vnuci“ nejsou schopni se posunout na takový vývojový stupeň, který by jim umožnil přejít na zdravou formu religiozity a zároveň přijmout obraz laskavého Boha. Místo posunu ve víře – tak jako se člověk v životě posouvá a dospívá v sociální, emocionální a

---

¹⁶⁹ Viz s. 23–24, 31, 35–37, 41.

¹⁷⁰ Viz s. 31.

¹⁷¹ VOJTÍŠEK, DUŠEK a MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 140.

¹⁷² Tamtéž, s. 135.

intelektuální sféře – zůstávají na duchovní úrovni „zaseklí“. Setrvávání ve 3. stupni bylo zřejmé např. v kazuistice paní Ludmily,¹⁷³ která opakovaně vyžadovala ujištění vnější autority o vyložení konkrétních biblických pasáží a o božím milosrdenství, jelikož se nemohla smířit s osobou Boha a Ježíše jako s někým, kdo je trestající a milosrdný zároveň. Svůj podvědomý obraz Boha objevil Tilmann Moser, který se ze stávající, tedy rovněž třetí úrovně mohl postupně posunout a vymanit se z fenoménu „božích vnuků“.¹⁷⁴ Stejně tak se zpochybněním dosavadního vnímání víry dostal na čtvrtý stupeň i respondent pan Petr.¹⁷⁵

Vzhledem k tomu, že „boží vnuci“ pochází z náboženského prostředí, jejich trápení není zapříčiněné tím, že by měli nedostatek teologických informací, ale jsou sužováni „*strachem, pocity viny nebo potlačenou, nevyřešenou vnitřní bolestí a zlostí*“.¹⁷⁶ Rozhovory o víře a teologii tedy nejsou na místě, i když se jich mohou opakovaně dožadovat, jako např. již zmíněná paní Ludmila. „Božím vnukům“ však můžeme nejvíce pomoci právě postupným odkrýváním jejich „*zmateného vnitřního, citového světa*“.¹⁷⁷

---

¹⁷³¹⁷³ Viz s. 35–36.

¹⁷⁴ KÖHN a SØNDERBO, *Good God*, s. 2–3.

¹⁷⁵ Viz s. 23–24, 31, 41.

¹⁷⁶ JAROSLAV M. KAŠPARŮ, „*Problémy patologické religiozity v psychiatrické ambulanci*“ (online), in: *Interní medicína pro praxi*, Olomouc: Solen 2003, dostupné online na <https://www.internimedicina.cz/pdfs/int/2003/08/06.pdf>, s. 8.

¹⁷⁷ Tamtéž.

Seznam použité literatury

Primární zdroje

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, Ekumenický překlad, Praha: ÚCN 1979, 978 s.

FRIELINGSDORF, Karl, Falešné představy o Bohu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1995, 154 s.

JAMES, William, Druhy náboženské zkušenosti, Praha: Melantrich 1930, 323 s.

LINDSTRÖM, Holm, Guds barnbarn – problembarn, Stockholm: Gummessons Bokförlag 1958, 71 s.

MOSER, Tilmann, Gottesvergiftung, Frankfurt nad Mohanem: Suhrkamp 1976, 112 s.

Sekundární zdroje

HOLM, Nils G., Úvod do psychologie náboženství, Praha: Portál 1998, 160 s.

IVANOVÁ, Kateřina, ŠPIRUDOVÁ, Lenka a KUTNOHORSKÁ, Jana, Multikulturní ošetrovatelství I. Praha: Grada 2005, 248 s.

MIRAS, Jorge a BAÑARES, Juan I., Manželství a rodina. Pardubice Axis 2014, 165 s.

KAŠPARŮ, Jaroslav M., Základy pastorální psychiatrie pro zповědníky, Brno: Cesta 2002, 154 s.

KOHOUTEK, Rudolf, Základy psychologie osobnosti, Brno: Akademické nakladatelství CERM 2000, 264 s.

KÖHN, Rosemarie a SØNDERBO, Susanne. Good God? God-poisoning and God-images. Eugene: Wipf and Stock 2009, 172 s.

LACHMANOVÁ, Kateřina, Karikatury Boha, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2014, 88 s.

PECK, Scott, M., Lidé lži, Olomouc: Votobia 1996, 296 s.

ŘÍČAN, Pavel, Psychologie náboženství a spirituality, Praha: Portál 2007, 328 s.

VÁGNEROVÁ, Marie, Vývojová psychologie, Praha: Karolinum 1999, 353 s.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství. Brno: L. Marek, 2005, 233 s.

VOJTÍŠEK, Zdeněk, DUŠEK, Pavel a MOTL, Jiří, Spiritualita v pomáhajících profesích, Praha: Portál 2012, 231 s.

VÝROST, Josef a SLAMĚNÍK, Ivan, Sociální psychologie. Praha: Grada 2008, 416 s.

Internetové zdroje

ANDRADE, ALISON, „Using Fowler's Faith Development Theory in Student Affairs Practice“ (online), in: College Student Affairs Leadership, leden 2023, cit. Leden 2023, dostupné online na <https://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1014&context=csal>.

BARTŮČKOVÁ, LUDMILA a TAVEL, PETER, „Vztah psychologie a patologie též z pohledu studentů teologických fakult“ (online), in: AUC Theologica: 2011, dostupné online na: https://karolinum.cz/data/clanek/8096/Theol_2_2011.95-104.pdf.

KAŠPARŮ, JAROSLAV M., „Problémy patologické religiozity v psychiatrické ambulanci“ (online), in: Interní medicína pro praxi, Olomouc: Solen 2003, dostupné online na <https://www.internimedicina.cz/pdfs/int/2003/08/06.pdf>.

MOTL, JIŘÍ, „Spiritualita a psychopatologie“ (online), in: Elektronická skripta vytvořená s podporou grantu na inovaci studijních materiálů při HTF UK: Praha 2015, cit. únor 2015, dostupné online na https://htf.cuni.cz/HTF-103-version1-motl_spiritualita.pdf.

STONE, ALISON, „Thou Shalt Not: Treating Religious Trauma and Spiritual Harm With Combined Therapy“ (online), in: Eastern Group Psychotherapy Society 2013, cit. únor 2014, dostupné online na <http://www.sakkyndig.com/psychologi/artvit/stone2013.pdf>.

ZDENĚK VOJTÍŠEK a PAVEL DUŠEK, „Bůh Otec a jeho vnoučata. Problém fenoménu tzv. božích vnuků“ (online), in: Brána: časopis Církve bratrské, Praha: Rada Církve bratrské 2008, dostupné online na http://www.zvojtisek.cz/dokumenty/clanky/bozi_vnuci.pdf.

ZDENĚK VOJTÍŠEK, „Opustit víru, opustit společenství.“ (online), in: Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně, Praha: Dingir 2007, dostupné online na <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir307.pdf>.

ZDENĚK VOJTÍŠEK, „Vrány jsou bílé: zápas o vlastní přístup k náboženství“ (online), in: Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně, Praha: Dingir 2023, cit. březen 2023, dostupné online na <https://info.dingir.cz/2023/03/vrany-jsou-bile-zapas-o-vlastni-pristup-k-nabozenstvi/>.